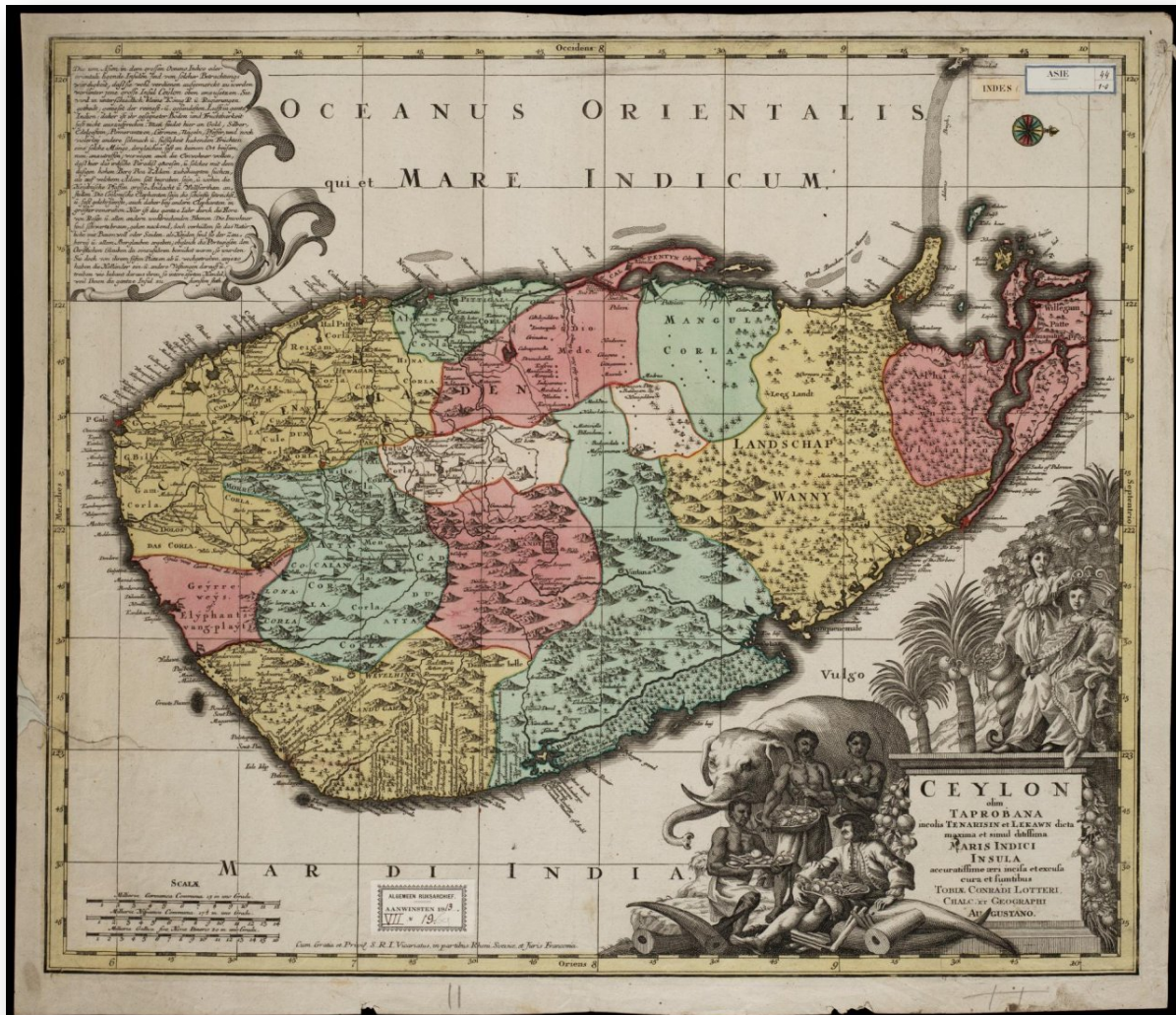

De VOC en de “Moren” op Ceylon

Het gebruik van koloniale wetgeving door kolonisator en gekoloniseerden om op te komen voor hun eigen belangen

Masterthesis

Naam J.P. Weijers
Studentnummer 1916246
Opleiding Master History, specialisatie Colonial and Global History
Onderwijsinstelling Universiteit Leiden
Begeleider dr. A.F. Schrikker
Tweede lezer
Datum 22 december 2017

Afbeelding voorpagina: Kaart van het eiland Ceylon, 1750. Nationaal Archief, Den Haag, Collectie Bergsma, nummer toegang 4.BMF, inventaris nummer 437.

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterscriptie, geschreven ter afronding van de master Colonial and Global History aan de Universiteit Leiden. Het schrijven van deze scriptie is geen gemakkelijk proces geweest. Nu is eindelijk het moment daar dat ik de laatste hand heb gelegd aan dit onderzoek. Ik wil op deze manier graag stil staan bij de mensen die mij de afgelopen maanden hebben geholpen en ondersteund.

Allereerst wil ik mijn begeleidster dr. A.F. Schrikker bedanken om meerdere redenen. Ten eerste wist zij mij in een door haar gedoceerde cursus te enthousiasmeren over het koloniale verleden van Sri Lanka en de complexe, koloniale samenleving die daar bestond. Daarnaast ben ik haar zeer dankbaar voor alle literatuurtips die zij mij gaf op momenten dat ik volledig was vastgelopen met mijn onderzoek. Ook heb ik veel gehad aan al haar andere tips, adviezen en feedback de afgelopen maanden.

Verder wil ik graag mijn ouders bedanken voor hun vele adviezen en wijze raad. Zij hebben uren besteed aan het nakijken en controleren van de taal, spelling en grammatica van deze scriptie.

Julie Weijers

Amsterdam, 22 december 2017

Inhoudsopgave

INLEIDING	5
HOOFDSTUK 1: KOLONIALE WETGEVING: THEORIE EN ACHTERGROND	14
1.1 WETGEVING DOOR KOLONISATOREN: ONDERDRUKKING	15
1.2 WETGEVING DOOR GEKOLONISEERDEN: VERZET	16
1.3 RECHTSPLURALISME OP SRI LANKA	19
1.4 HIËRARCHIE BINNEN HET RECHTSSYSTEEM VAN DE COMPAGNIE	22
1.5 CONCLUSIE	26
HOOFDSTUK 2: DE VOC'S WETGEVING TEN AANZIEN VAN MOSLIMS	28
2.1 HAAT-LIEFDE RELATIE	28
2.2 VREEMDELINGENBELEID: REGISTRATIE	31
2.3 VREEMDELINGENBELEID: BEPERKINGEN	34
2.4 WAARDEOORDELEN EN DISCRIMINATIE	38
2.5 CONCLUSIE	40
HOOFDSTUK 3: MOSLIMS ALS PROCEDERENDE PARTIJ	42
3.1 DE CIVIELE RECHTSZAAK ALS HISTORISCHE BRON	43
3.2 DE MENSEN	44
3.3 DE CONFLICTEN	49
3.4 BEWEEGREDENEN EN KOSTEN	52
3.5 CONCLUSIE	56
CONCLUSIE	58
BIJLAGE 1: PROCEDERENDE PARTIJEN EN GETUIGEN	62
BRONNEN- EN LITERATUURLIJST	65
BRONNEN	65
SECUNDAIRE LITERATUUR	65

Inleiding

Begin jaren 90 van de achttiende eeuw verschenen de Islamitische vrouw Pakkiera en de Islamitische jongeman Sinne Auroeman als eiser en gedaagde in een civiele rechtszaak voor de door de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) opgerichte Raad van Justitie te Colombo. Volgens Pakkiera zou deze Sinne een slaaf van haar zijn. De vrouw beklagde zich erover dat de jongen zich niet dienstbaar opstelde en niet naar haar luisterde. Zij kon een koopakte laten zien waarin stond dat zij in 1785 inderdaad een slaaf had gekocht voor een bedrag van negentien rijksdaalders. De Raad vroeg zich af of deze transactie wel ter goeder trouw was verlopen. De twee moslims die getuigen waren van de verkoop en de Islamitische schrijver van de koopakte, waren allen op het moment van de rechtszaak niet in de nabije omgeving van Colombo om te getuigen. Aangezien Sinne Auroeman ten tijde van het proces rond de zestien jaar was, zou hij bij de verkoop zeven of acht jaar zijn geweest. Volgens Sinne zou een jongetje van zeven of acht zich moeten kunnen herinneren of hij door zijn vader of moeder verkocht zou zijn. Aangezien hij daar geen herinnering van had, moest hij concluderen dat hij geen slaaf was en ook nooit een slaaf was geweest. Volgens de jongeman was de koopakte een vervalsing. Hij was als klein jongetje niet verkocht door zijn ouders, maar meegenomen door een niet nader genoemde partij toen hij bij een rivier bij de stad Tharangambadi, aan de Coromandelkust, ronddwaalde.¹

Deze rechtszaak is zomaar één van de kwesties die speelden in de levens van Islamitische bewoners op Sri Lanka in de achttiende eeuw. Deze scriptie gaat over de moslimgemeenschap van Sri Lanka in de VOC periode en hun relatie met de VOC. Door civiele rechtszaken te bestuderen tussen moslims onderling en tussen moslims en andere bewoners wil ik proberen de moslims zelf een stem te geven. Met dit onderzoek wil ik mee gaan in een stroming van historici, die eerder onderzoek deden naar kolonialisme en rechtspraak en keken hoe verschillende actoren in een koloniale samenleving gebruik maakten van koloniale wetgeving en juridisch systemen voor het bevorderen van hun eigen belangen.² Deze scriptie zal dan ook de volgende vraag beantwoorden: Hoe gebruikten enerzijds de VOC als kolonisator en anderzijds de moslims als gekoloniseerden op Sri Lanka koloniale wetgeving om op te komen voor hun eigen belangen? Ondanks dat er dus al historici en andere wetenschappers zijn geweest, die onderzoek naar koloniale wetgeving in

¹ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4536.

² John L. Comaroff, 'Colonialism, Culture and the Law: A Foreword', *Law and Social Inquiry* 26 (2) 2001, 305-314, aldaar 305-307.

het algemeen hebben gedaan, onderzoek ik nu deze twee specifieke actoren. Antropoloog John Comaroff vroeg zich al eerder af, of het wel nut heeft om nog meer onderzoek te doen naar dit soort specifieke gevallen. Ik ben het met Comaroff eens dat het antwoord op zijn vraag 'ja' moet zijn. Door casestudies te doen, kunnen we niet alleen variaties ontdekken in verschillende koloniale samenlevingen en tussen etnische groepen, maar deze uiteindelijk ook met elkaar vergelijken.³ Verder kan dit soort onderzoek ons nog zo veel meer kennis geven over die actoren zelf. Wie waren zij? Hoe zag hun dagelijks leven er uit? Wat vonden zij belangrijk in het leven? Deze vragen zijn tot nu toe nog onbeantwoord gebleven als het gaat om de moslims van Sri Lanka. De bedoeling is om ook meer te weten te komen over individuen, in plaats van de moslims van Sri Lanka altijd als groep te beschouwen.

De aanwezigheid van de moslims op het eiland, maar ook in de rest van de gebieden rondom de Indische Oceaan, gaat vele eeuwen terug. Vanaf het midden van de achttiende eeuw bevoeren Islamitische handelaren, afkomstig uit de regio rondom de Arabische Golf, de Indische Oceaan en handelden met partijen in plaatsen aan de kusten van Oost-Afrika, West-India, China en andere plekken rondom de Indische Oceaan. De Islamitische handelaren werden zo dominant in dit handelsnetwerk dat Arabisch de voertaal werd in de handel en deze gereguleerd werd door het Islamitisch recht. Dit gold in ieder geval in het westen van de Indische Oceaan. Vanuit de Arabische havens werden goederen als aardewerk, keramiek en Arabische paarden verhandeld. Vanuit Afrika kwamen producten als kopal, goud, ivoor en hout. Ook slaven werden vanuit hier mee gevoerd naar andere plaatsen in het Indische Oceaan netwerk. Islamitische handelaren speelden een dominante rol in deze slavenhandel. In India konden koopmannen terecht voor onder andere zijde en specerijen. Hoewel de Islam in Zuid- en Zuidoost Azië zich lang niet zo snel verspreidde als in Oost-Afrika, ontstonden er wel degelijk allerlei Islamitische handelsnederzettingen aan die kant van de Indische Oceaan, met name aan de westkust van India. Omdat moslims niet geïntegreerd konden worden in het kastesysteem en zelf ook vasthielden aan hun eigen identiteit, was de relatie tussen deze moslims en de hindoes niet altijd even harmonieus. Vanaf de dertiende eeuw verspreidde de Islam zich vooral in grote delen van het huidige Indonesië, dankzij de handelende moslims.⁴

Met de komst van de Europeanen, begin zestiende eeuw, veranderden de machtsverhoudingen in het gebied en ontstonden er allerlei spanningen tussen moslims en Europeanen. Volgens Edward Alpers voelden niet alleen de Portugezen, maar ook de Engelsen en Nederlanders een diepe aversie tegen moslims en de Islam. Tevens

³ Comaroff, 'Colonialism, Culture and the Law', 307.

⁴ Edward A. Alpers, *The Indian Ocean in World History* (New York, 2014) 40-41, 48-61.

beargumenteert Alpers, een specialist op het gebied van de geschiedenis van Oost-Afrika en de Indische Oceaan, dat de Portugezen maar op zoek waren naar één ding, namelijk het overnemen van die dominante positie in het Indische Oceaan handelsnetwerk. Binnen een eeuw wisten de Portugezen hun stempel te drukken op het handelsnetwerk. Er waren ‘moderne’ schepen ontwikkeld, er werd meer geweld dan ooit gebruikt om de handel te controleren en een Creoolse vorm van Portugees werd langzaam maar zeker de nieuwe lingua franca op en rondom de Indische Oceaan. Toch waren het vooral de handelscompagnieën van Engeland en de Republiek (de VOC) die de verhoudingen binnen het Indische Oceaan handelsnetwerk voorgoed zouden veranderen. De Engelse en Nederlandse handelscompagnieën stichtten nederzettingen en factorijen langs de kusten van de Indische Oceaan. De Compagnie was, net als vele andere actoren in het gebied, voornamelijk geïnteresseerd in de specerijenhandel, iets waarin maar moeilijk een monopolie was te verkrijgen door aanhoudende concurrentie van Islamitische- en andere handelaren.⁵

Ook op Sri Lanka kregen Islamitische handelaren en Europese machten met elkaar te maken. Al vanaf de achtste eeuw deden Islamitische handelaren de kust van Sri Lanka aan.⁶ Pas eeuwen later, in de vroegmoderne tijd, waren het eerst de Portugezen en later ‘Nederlanders’ die het eiland op het oog hadden vanwege de aanwezige kaneel. In 1638 sloot de VOC een pact met de koning van Kandy, een koninkrijk gelegen in het binnenland van Sri Lanka, om voor eens en altijd af te rekenen met de Portugezen, die tot dan de lakens uitdeelden op delen van het eiland. Het heeft uiteindelijk nog 20 jaar geduurd voordat de Portugezen definitief verslagen werden.⁷ Volgens historicus Remco Raben was Colombo, vóór de komst van Europeanen, een Islamitische handelsbolwerk. Ondanks dat dit allemaal veranderde door de komst van de Europeanen, vormden de Islamitische bewoners en bezoekers ook tijdens de VOC-periode nog steeds één van de belangrijkste handelaarsgemeenschappen op het eiland. Zij voorzagen het eiland voornamelijk van rijst en textiel van de Indiase kusten.⁸ In hoofdstuk 2 zal de rol van moslims als handelaren uitgebreider besproken worden. Moslims werden in die tijd *Moren* genoemd door de Europeanen. Het woord *Moor* verwees in eerste instantie naar mensen, die het Islamitisch geloof aanhingen en niet persé naar mensen van Arabische komaf. Hierdoor is het lastig om de precieze achtergrond en het oorspronkelijke ‘thuisland’ van deze groep te achterhalen. De

⁵ Alpers, *The Indian Ocean*, 69, 74, 80-84.

⁶ Ibidem, 60.

⁷ Lodewijk Wagenaar, *Kaneel & Olifanten. Sri Lanka en Nederland sinds 1600* (Nijmegen, 2016) 16.

⁸ Remco Raben, *Batavia and Colombo. The Ethnic and Spatial Order of Two Colonial Cities, 1600-1800* (Leiden, 1996) 133, 140.

eerste groep ‘Sri Lankaanse’ moslims werd in ieder geval door de eeuwen heen aangevuld met moslims, die vanuit Zuid-India naar Sri Lanka waren gekomen en Islamitische Maleissprekenden afkomstig uit Zuidoost-Azië. De Maleissprekenden werden als een aparte groep beschouwd binnen de moslimgemeenschap terwijl de Sri Lankaanse- en Indiase moslims steeds meer één groep vormden.

Hoewel de moslims van Sri Lanka weinig bestudeerd zijn als groep, zijn er toch twee belangrijke werken verschenen over dit onderwerp. Ten eerste werd in 1987 het werk *Identity Crisis of Sri Lankan Muslims* gepubliceerd, geschreven door de eerder genoemde Vasundhara Mohan.⁹ Zoals de naam al doet vermoeden, gaat dit boek in op de identiteit van deze groep en daarnaast hoe zij zich als minderheid staande hielden in de voortdurende strijd tussen de Singalezen en de Tamils op het eiland vanaf het midden van de 20^e eeuw. Volgens Aloo Dastur, die het voorwoord schreef, is de moslimgemeenschap altijd trouw gebleven aan haar eigen identiteit als religieuze groep en zijn de moslims op die manier nooit geïntegreerd of geassimileerd met de Tamils, met wie zij wel de taal en cultuur deelden.¹⁰ Hoewel Vasundhara Mohan voornamelijk in gaat op de geschiedenis van de moslims op Sri Lanka in de 20^e eeuw, is er ook een hoofdstuk gewijd aan de vroegere geschiedenis van deze groep. Hier wordt echter nauwelijks gesproken over de Islamitische gemeenschap ten tijde van de VOC. Slechts zes zinnen zijn gewijd aan de Nederlandse periode en hoe er in die tijd werd omgegaan met de Islamitische bewoners. Volgens de auteur werden moslims beperkt op handelsgebied, maar werd de VOC tegen het eind van de 18^e eeuw milder in haar beleid ten aanzien van deze groep en met name ten aanzien van het drijven van handel door deze bevolkingsgroep. Verdere uitleg hierover wordt helaas niet gegeven door Mohan. Het gaat de auteur er voornamelijk om of het integratieproces in de 19e eeuw gelukt is. Haar antwoord hierop luidt dat dit op het eerste gezicht wel zo leek: Moslims spraken immers Tamil en Singalees, waren getrouwd met Tamil- en Singalese vrouwen en hadden inmiddels kleding, gebruiken en namen overgenomen. In de praktijk was het echter anders. Eén van de aanwijzingen hiervoor was het feit, dat moslims hun eigen vertegenwoordiging eisten in de wetgevende raad. De vraag is of deze tegenstelling, een ogenschijnlijk succesvolle integratie, die in de praktijk toch minder succesvol bleek te zijn, ook al te zien was in de 18e eeuw. Moslims hadden in de koloniale periode in ieder geval nog niet een eigen identiteit, aldus Vasundhara Mohan.¹¹

⁹ R. Vasundhara Mohan, *Identity Crisis of Sri Lankan Muslims* (Delhi, 1987)

¹⁰ *Ibidem*, ix.

¹¹ *Ibidem*, 14-15, 113-117.

Een ander belangrijk algemeen werk over de moslimgemeenschap van Sri Lanka en haar geschiedenis is *The Muslims of Sri Lanka. One thousand years of Ethnic Harmony, 900-1915*.¹² Dit werd in 1994 geschreven door de eveneens eerder genoemde Sri Lankaanse historica Lorna Dewaraja. Zij schetst een ander beeld van het integratie- en assimilatieproces van de moslims en geeft hierbij ook een veel diepgaandere historische achtergrond. Dewaraja laat zich zeer positief uit over het integratieproces en de aanpassing van deze groep aan de Sri Lankaanse samenleving. Dit proces zou al gaande zijn vanaf de eerste contacten tussen moslims en de lokale bevolking van het eiland. Ondanks dat er volgens Dewaraja sprake zou zijn van een succesvolle integratie, bestond er daarnaast ook al vroeg zoiets als een Islamitische identiteit onder de groep. Deze identiteit zou al meer dan duizend jaar bestaan.¹³ De auteur benadrukt daarnaast de harmonieuze band tussen moslims en de Singalezen. Zo werden moslims op Sri Lanka nooit op de manier onderdrukt zoals dat wel het geval was in andere Aziatische landen als China en Burma. Dit was te danken aan de tolerante houding van de koningen van Kandy, niet alleen ten aanzien van de Islam, maar ook van andere religies. Diverse koningen doneerden land met het specifieke doel om er moskeeën op te laten bouwen. Daarnaast moedigde verschillende koningen de Islamitische groep aan om in contact te blijven met de rest van de Islamitische wereld. Dit was puur uit eigenbelang. De bestuurders wisten dat het grote handelsnetwerk van de moslims van belang was voor de handel op het eiland. Over de verhouding tussen de VOC en de moslims is Dewaraja duidelijk. Zij benadrukt meerdere keren in haar boek dat dit aartsvijanden waren.¹⁴ Volgens de auteur is dit meteen de reden dat de moslims en Singalezen altijd in harmonie hebben geleefd; zij hadden een gezamenlijke vijand gevonden in de Compagnie.¹⁵ Feit is wel dat Dewaraja haar werk schreef in opdracht van de toenmalige Islamitische minister van Buitenlandse Zaken en haar boek gepubliceerd werd door een Islamitische uitgeverij/organisatie. De objectiviteit van haar boek zou daarom twijfels kunnen oproepen.

Werken die de VOC periode op Sri Lanka behandelen in meer algemene zin, gaan zo nu en dan kort in op de aanwezigheid van moslims in de samenleving. Zo zegt historicus Lodewijk Wagenaar in zijn proefschrift over Galle, een belangrijke VOC nederzetting op het eiland, dat zij in principe gedoogd werden onder de voorwaarde, dat zij zich wel aan bepaalde

¹² Lorna, Dewaraja, *The Muslims of Sri Lanka. One thousand years of Ethnic Harmony, 900-1915* (Colombo, 1994)

¹³ Ibidem, 3.

¹⁴ Ibidem, 17.

¹⁵ Ibidem, 56.

regels hielden en *oeliamdiensten* verrichtten.^{16 17} Daarnaast citeert Wagenaar uit een VOC rapportage uit 1756 waarin de Islamitische bevolking als sluw werd bestempeld en waarin ook werd aangegeven dat de moslimgemeenschap ingeperkt moest worden.¹⁸ Remco Raben gaat in op identiteiten van verschillende groepen binnen de Sri Lankaanse samenleving. Zo stelt hij, dat categorisering en segregatie door koloniale overheden altijd van invloed zullen zijn geweest op de identiteit van een groep, maar dat dit nooit een identiteit heeft kunnen doen ontstaan. Daarnaast beargumenteert Raben, dat moslims zichzelf definieerden als een aparte groep naast de andere eilandbewoners.¹⁹

In bovengenoemde werken wordt een nogal tegenstrijdig, maar ook vaag beeld geschept van de positie en identiteit van de groep moslims tijdens de VOC-overheersing van Sri Lanka. Enerzijds wordt er gesproken over een geslaagde integratie en assimilatie, zoals door Dewaraja. Anderzijds spreekt Vasundhara Mohan juist van een mindere mate van integratie en assimilatie. Grote meningsverschillen tussen Dewaraja, Vasundhara Mohan en de andere auteurs kunnen zouden deels verklaard kunnen worden door de verschillende benaderingshoeken die zij hanteren. Soms wordt de positie van de moslims beschreven en bekeken door de ogen van de VOC en soms wordt deze bekeken door de ogen van andere bevolkingsgroepen. Het is in ieder geval evident dat er meer onderzoek naar deze groep nodig is om deze en andere onduidelijkheden over de moslims op te helderen.

Eerder deed ik al onderzoek naar de Chinese bevolking van Batavia en de Chettiyar handelaren op Sri Lanka. Hierbij probeerde ik een antwoord te vinden op de vraag in hoeverre deze twee groepen vergeleken kunnen worden op het gebied van hun positie en status in beide koloniale samenlevingen. Dat de Chinezen werden gewantrouwd door de VOC in Batavia was al bekend. De Compagnie wist dat zij de Chinezen nodig had als tussenhandelaren en om hun uitgebreide handelsnetwerk. Zij was zich er van bewust, dat ze daarom tot op zekere hoogte afhankelijk was van deze groep. Dit werkte wantrouwen, achterdocht en discriminatie tegen deze groep in de hand. Over de Chettiyar in het algemeen en hun relatie met de VOC was minder bekend. De Chettiyar op Sri Lanka waren ook handelaren en hadden ook een uitgebreid handelsnetwerk. In die zin hadden zij inderdaad dezelfde rol in de koloniale samenleving als de Chinezen op Batavia. Na onderzoek bleek echter dat, hoewel de Chettiyar

¹⁶ Lodewijk Jacob Wagenaar, *Galle, een VOC-vestiging in Ceylon. Beschrijving van een koloniale samenleving aan de vooravond van de Singalese opstand tegen het Nederlandse gezag, 1760* (Amsterdam, 1994) pp. 49.

¹⁷ Oeliamdiensten waren verplichte arbeidsdiensten die vreemdelingen, voornamelijk moslims en Chettiyar, moesten uitvoeren als zij op het eiland verbleven. Zij konden dit eventueel afkopen. Deze oeliamdiensten werden dan ook gezien als een vorm van belasting. In hoofdstuk 2 komt dit fenomeen uitgebreider aan bod.

¹⁸ Wagenaar, *Galle*, pp 60.

¹⁹ Raben, *Batavia and Colombo*, 260-261.

ook scherp in de gaten werden gehouden, zij lang niet zo zwaar werden gediscrimineerd als de Chinezen. Wel vond ik aanwijzingen dat de positie van de Islamitische handelaren op Sri Lanka wellicht meer in de buurt kwam bij die van de Chinezen. Omdat het onderzoek zich richtte op de vergelijking tussen de Chinezen en de Chettiyar, en dus niet de moslims, stopte het onderzoek hier.²⁰ Wel werd mij duidelijk dat hier een aanknopingspunt zat voor verder onderzoek en werd het idee geboren voor het onderwerp van deze scriptie.

Gezien de juridische inslag van het onderwerp zal logischerwijs voornamelijk gebruik worden gemaakt van juridische bronnen. Dit zijn ten eerste plakkaatboeken met door de VOC uitgevaardigde wetten. Ten tweede heb ik ook gebruik gemaakt van archiefstukken van civiele rechtszaken die plaatsvonden tussen verschillende eilandbewoners. Het gebruik van juridische bronnen heeft nog een tweetal redenen. Ten eerste zijn dit simpelweg vrijwel de enige oorspronkelijke bronnen die informatie geven over de moslims in die tijd. Andere bronnen uit die tijd zijn nauwelijks tot niet bewaard gebleven. Ten tweede geven juridische bronnen een interessant beeld van wat er zich afspeelde in de toenmalige maatschappij en over wat van belang werd geacht in die tijd. De bronnen geven verhoudingen weer tussen kolonisators en gekoloniseerden, maar ook, zoals vooral in de civiele rechtszaken, verhoudingen tussen verschillende individuen en bevolkingsgroepen.

Lodewijk Hovy verzamelde, onderzocht en analyseerde voor het verkrijgen van zijn doctorsgraad aan de Vrije Universiteit allerlei wetten en plakkaten, die uitgevaardigd werden door de VOC op Ceylon. Deze stukken bundelde hij in zijn proefschrift *Ceylonees Plakkaatboek. Plakkaten en andere wetten uitgevaardigd door het Nederlandse bestuur op Ceylon, 1638-1796*.²¹ Plakkaten werden in die tijd op drukbezochte plekken opgehangen zodat niemand de inhoud zou missen en iedereen op de hoogte zou zijn van de regelgeving. Onderwerpen zoals het huwelijk, het bezit van slaven, handel, religie, landbezit en allerlei andere aangelegenheden die belangrijk waren in het alledaagse leven, kwamen voorbij in die wetten en plakkaten. De wetten vond Hovy voornamelijk in een tweetal archieven, te weten het Algemeen Rijksarchief te Den Haag, tegenwoordig bekend als het Nationaal Archief, en de Sri Lanka National Archives te Colombo. Natuurlijk is hier een selectieproces aan te pas gekomen, want niet al het gevonden materiaal kon opgenomen worden. Eén van de belangrijkste criteria voor het opnemen van een bepaalde wetstekst was, dat ze voor herhaaldelijke situaties moest gelden en niet voor een éénmalige casus. Daarnaast moest de

²⁰ Julie Weijers, *Chettiyar & Chinezen. Wetgeving omtrent handelaarsgroepen en hun relatie met de VOC* (Amsterdam, 2017)

²¹ Lodewijk Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek. Plakkaten en andere wetten uitgevaardigd door het Nederlandse bestuur op Ceylon, 1638-1796* (Hilversum, 1991)

wet voor iedereen gelden, of in ieder geval voor een bepaalde groep en niet voor een enkel persoon. Ook moest er een op te leggen straf vermeld worden in het geschrift in het geval men de wet niet zou naleven. Natuurlijk zullen er in Hovy's werk ook nog genoeg wetten missen. Vele van deze papieren documenten zullen na meer dan 200 jaar vergaan zijn of zijn simpelweg (nog) niet gevonden.

Andere belangrijke bronnen die gebruikt zijn voor dit onderzoek zijn archiefstukken van civiele zaken. Deze zijn allen afkomstig uit de eerder genoemde Sri Lanka National Archives. Bijna een decennium geleden initieerden het Nationaal Archief en de Onderzoekschool voor Aziatische, Afrikaanse en Amerindische Studiën, een afdeling van de universiteit Leiden, het *Towards A New Age of Partnership* (TANAP) project. Doel hiervan was het delen, digitaliseren, conserveren en het één maken van de VOC archieven, die verspreid in Nederland, Azië en Afrika aanwezig zijn. Ook de stukken van de civiele rechtszaken, die voor deze scriptie werden gebruikt, zijn in het kader van dit project gedigitaliseerd, waardoor zij beschikbaar zijn voor een breder publiek. Helaas zijn veel van de stukken in een slechte staat en in de loop der tijd aangetast door onder andere vocht. Ondanks de slechte staat is het gelukkig nog mogelijk om de meeste van de gedigitaliseerde stukken (deels) te analyseren. Hoewel de stukken inmiddels gedigitaliseerd zijn, zijn deze zaken nog nauwelijks bestudeerd door historici. Boudewijn Sirks, hoogleraar civielrecht, en Jan Hallebeek, hoogleraar Europese rechtsgeschiedenis, zijn twee van de weinigen, die hier wel aandacht aan hebben besteed. Zij schreven in 2010 een artikel waarin zij drie casussen bespreken.²² De twee hebben zich hierbij echter meer op het juridische aspect gefocust, dan dat zij naar de historische waarde van de bronnen hebben gekeken.

Om verwarring te voorkomen, zal zo veel mogelijk gebruikt worden gemaakt van de moderne spelling en terminologie van plaatsnamen en dergelijken in deze scriptie. Hoewel Sri Lanka ten tijde van de behandelde periode de naam Ceylon droeg, zal de naam Sri Lanka worden aangehouden, aangezien dit de hedendaagse geografische aanduiding van het eiland is. Aanhangers van het Islamitische geloof, die de hoofdrollen vertolken in dit onderzoek, zullen daarom worden aangeduid als moslims en niet als Moren, ook al werden zij in de behandelde periode wel zo genoemd.

Hoofdstuk 1 begint met een theoretische inleiding op het onderwerp kolonialisme en rechtspraak. Hier wordt voornamelijk het artikel van de eerder genoemde John L. Comaroff gebruikt. Het tweede deel van het eerste hoofdstuk geeft achtergrondinformatie over hoe de

²² Boudewijn Sirks en Jan Hallebeek, 'Uit het archief van de Raad van Justitie te Colombo: rechtsbedeling in Ceylon in de 18^e eeuw', *Fundamina* 16 (1) 2010, 390-412.

VOC haar rechtspraak regelde in het algemeen en in het bijzonder op Sri Lanka. Hierbij wordt beschreven wat voor soort recht er gesproken werd en welke juridische instanties de VOC in Batavia en op Sri Lanka instelde. In hoofdstuk 2 wordt uiteengezet hoe de VOC wetgeving en het rechtssysteem gebruikte om moslims, en in het algemeen vreemdelingen, op Sri Lanka te onderdrukken en te dwarsbomen in hun dagelijks leven. Hiervoor is het belangrijk om eerst uit te leggen waarom de VOC het nodig vond om de moslims als groep te benoemen in de wetgeving en waarom er zo'n focus op deze groep lag. Daarna komt aan bod op welke manier de moslims benadeeld werden door wetgeving. Hier zijn voornamelijk de plakaten uit Hovy voor geraadpleegd en geanalyseerd. Hoofdstuk 3 beschrijft de andere kant van het verhaal en laat zien hoe moslims ook het rechtssysteem gebruikten om er zelf hun voordeel uit te halen. De civiele rechtszaken, waarvan de originele stukken in het Nationaal Archief van Sri Lanka te vinden zijn, vormen de basis van dit hoofdstuk. Er worden veertien zaken besproken waar moslims bij betrokken waren. Hierbij wordt gelet op de procederende partijen zelf, de onderwerpen van hun conflicten en beweegredenen achter het procederen.

Hoofdstuk 1: Koloniale wetgeving: theorie en achtergrond

Dit hoofdstuk zal ingaan op de theorie over koloniale wetgeving en zo een introductie vormen voor de rest van deze scriptie. In dit eerste hoofdstuk, maar ook in de rest van deze thesis, overlapt het specialisme geschiedenis soms de antropologie en dan met name de rechtsantropologie. Volgens historicus John Jordan is rechtsantropologie niets anders dan:

“...a methodological approach that attempts to identify rules, whether legal or otherwise, and to observe how they inform, guide and constrain behaviour. At the same time, it considers these questions from a human perspective, and asks how people ignore, adhere to or improvise around rules.”²³

Zodoende is een belangrijk onderdeel van de rechtsantropologie het bestuderen van menselijk handelen en het reageren en anticiperen op wetgeving. In dit hoofdstuk wordt daar verder op ingegaan door het bestuderen van twee actoren binnen samenlevingen, die te maken kregen met koloniale wetgeving; aan de ene kant de Europese kolonisator, aan de andere kant de inheemse volkeren in de kolonies. Bestudeerd wordt hoe deze beide partijen gebruik maakten van rechtssystemen en wetgeving en hoe zij handelden en reageerden op deze wetgeving. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een voor deze discussie belangrijk artikel van de antropoloog John L. Comaroff. Hij beargumenteert hoe historiografie over koloniale wetgeving in twee stromingen in te delen is. In eerste instantie werd vooral de kolonisator beschreven als gebruiker van een rechtssysteem. Daarna kwam er onder historici en antropologen ook steeds meer belangstelling voor de wijze waarop juist gekoloniseerden gebruik gingen maken van juridische instanties en rechtssystemen om voor hun eigen belangen op te komen. Het tweede gedeelte van dit hoofdstuk richt zich specifiek op de VOC en haar juridische beleid in het algemeen en in het bijzonder op Sri Lanka. Hierbij wordt duidelijk wat voor soort recht de VOC sprak, hoe haar rechtssysteem in elkaar zat en welke juridische instanties voornamelijk belangrijk waren op Sri Lanka.

²³ John Jordan, ‘Rethinking Disputes and Settlements: How Historians Can Use Legal Anthropology’, in: Stephen Cummins and Laura Kounine (ed.), *Cultures of Conflict Resolution in Early Modern Europe* (Surrey, 2015) 17-50, aldaar 17.

1.1 Wetgeving door kolonisatoren: onderdrukking

Wetgeving was een machtsmiddel voor kolonisatoren. Door wetgeving konden Europese mogendheden inheemse volkeren onder controle krijgen en die controle ook behouden. Een in de 19^e eeuw gekoloniseerd Afrikaans volk bestempelde Europese wetgeving als een ‘mode of warfare’, aldus Comaroff.²⁴ Het planten van het eigen juridische systeem in een kolonie was inderdaad een manier van oorlog voeren, maar dan zonder geweld te hoeven plegen. Het voeren van oorlog was een dure aangelegenheid. Zodoende was ‘oorlogvoering’ door middel van wetgeving waarschijnlijk een stuk aantrekkelijker voor koloniale mogendheden. Volgens antropologe Ann Laura Stoler werden alle Europese mogendheden, overal waar zij een kolonie stichtten, geconfronteerd met dezelfde problemen die voortdurend voor zorgen en onzekerheid zorgden. Ten eerste waren zij als blanken in de minderheid tegenover een grote meerderheid van lokalen die werden onderdrukt. Daarnaast was het voor kolonisatoren moeilijk om politieke sentimenten onder de bevolking, en daarmee een eventueel gevaar voor de koloniale hegemonie, te herkennen. Dit werd wel gezien als één van de grootste valkuilen bij het besturen van een kolonie. Het lijkt aannemelijk dat in tijden van de Verlichting koloniale bestuurders hun kolonies regeerden door middel van Verlichtingsprincipes als kennis en ratio. Niets was minder waar. Koloniale politiek werd, aldus Stoler, vooral juist gedreven vanuit drie ‘duistere’ sentimenten: paniek, angst en paranoia. Het afbakenen van groepen en het segregeren in de wetgeving kon bijdragen aan het verminderen van deze duistere sentimenten.²⁵ Het invoeren van een eigen wetsstelsel was zodoende een poging om controle te houden. Wetgeving was in die zin een belangrijk instrument voor koloniale overheden en was daardoor ook altijd politiek geladen. In veel gevallen werd het aangetroffen inheemse juridische stelsel zo goed mogelijk in tact gehouden. Dit deed men echter niet omdat dit ethisch verantwoord zou zijn of de makkelijkste weg was. Het was puur een kwestie van strategie en politiek om zo veel mogelijk de rust te bewaren onder de lokale bevolking.²⁶

Een gevolg van het enerzijds in tact houden van het inheemse rechtssysteem en anderzijds een nieuw koloniaal rechtssysteem te introduceren, was het ontstaan van een pluralistisch rechtssysteem. Dit zogeheten rechtspluralisme was een veelvoorkomend fenomeen in kolonies. Simpelweg gezegd betekent dit het naast elkaar bestaan en functioneren van meerdere rechtssystemen in een samenleving. Het is volgens de Amerikaanse historica Lauren

²⁴ Comaroff, ‘Colonialism, Culture and the Law’, 305-306.

²⁵ Ann Laura Stoler, ‘Reason Aside: Reflections on Enlightenment and Empire’, in: Graham Huggan (red.), *The Oxford Handbook of Postcolonial Studies* (Oxford, 2013) 39-66, aldaar pp. 41,48,51-52,54

²⁶ Lauren Benton, *Law and Colonial Cultures. Legal Regimes in World History: 1400-1900* (Cambridge, 2002) 2, 6.

Benton echter te makkelijk om te beweren, dat zulke systemen naast elkaar bestonden en afzonderlijk functioneerden zonder te overlappen. Zo konden juridische ideeën, regels en gewoonten overgenomen worden in het andere systeem en elkaar beïnvloeden. In Spaanstalige kolonies in Amerika was er tevens sprake van een kerkelijk rechtssysteem. Ondanks het feit dat de Spaanse kroon dit kerkelijke juridisch systeem erkende, leverde het veel spanningen op en werd het optimaal functioneren van koloniale wetgeving hierdoor behoorlijk onder druk gezet.²⁷ Naarmate de 19^e eeuw vorderde, vormde zich in veel gevallen steeds meer een hiërarchie van die verschillende rechtssystemen binnen een kolonie. Uiteindelijk resulteerde dit nogal eens in het verdwijnen van rechtspluralisme en maakte dit plaats voor een uniforme staatswet.²⁸

Naast het onder controle houden van de gekoloniseerden, was er nog een verklaring voor het opzetten en invoeren van een Europees rechtssysteem. Dit had alles te maken met de Verlichtingsidealen, die in de tijd van het kolonialisme vaste voet aan de grond kregen in Europa. Al in de Middeleeuwen werden in Europa juridische instituten opgezet door koningen en andere bestuurders. Europeanen zagen het opzetten van dit soort instellingen als een cruciaal onderdeel van moderne staatsvorming en het bouwen van een natiestaat.²⁹ Toen er overzee steeds meer kolonies werden gesticht, werd voor Europeanen duidelijk dat het hun plicht was om deze moderniteit ook bij andere volkeren bij te brengen. Gekoloniseerde volkeren hadden geen ‘moderne’ instrumenten als rechtspraak, wetgeving en rechtbanken. Moderniteit werd in de vroegmoderne tijd in ieder geval gezien als een Europees project en als iets waar anderen, buiten Europa, naar wilden streven. Door deze theorie kon het veroveren en bezitten van kolonies meteen gelegitimeerd worden.

1.2 Wetgeving door gekoloniseerden: verzet

De tweede stroming historici belichten juist de andere kant van het verhaal. Koloniale wetgeving kon ook een manier zijn voor de lokale bevolking om voor zichzelf op te komen. Koloniale wetgeving kon de bevolking in die zin een stem geven. Zij konden op die manier in opstand komen tegen de kolonisator zelf of gebruik maken van civiele hoven om hun eigen belangen te behartigen ten opzichte van mede-inwoners. Anderzijds was juist het verwerpen van zulke instituten ook een manier voor gekoloniseerden om hun stem te laten horen en op

²⁷ Benton, *Law and Colonial Cultures*, 7-8, 13.

²⁸ *Ibidem*, 264.

²⁹ Daniel Lord Smail, *The Consumption of Justice. Emotions, publicity and legal culture in Marseille, 1264-1423* (New York, 2003) 4.

die manier de autoriteit van de kolonisator te ondermijnen.³⁰ Frederick Cooper, een Amerikaanse historicus die zich specialiseerde in onder andere kolonisatie en dekolonisatie, voegt hier nog aan toe, dat er hoe dan ook nog te weinig aandacht wordt besteed aan de geschiedenis van de gekoloniseerde volkeren zelf. Koloniale geschiedenis gaat nog te vaak over de kolonisators. Een ander kritisch punt van Cooper is dat wetenschappers er nog te vaak vanuit gaan dat verzet tegen kolonisators, bijvoorbeeld in de vorm van het verwerpen van het rechtssysteem, geen invloed zou hebben gehad op het verloop van de koloniale geschiedenis.³¹

Lauren Benton is een historica, die wel geïnteresseerd is in de geschiedenis van de lokale mensen en onderzoekt specifiek hoe inheemsen het rechtssysteem in hun voordeel gingen gebruiken. Europeanen in die tijd hadden, zoals eerder gezegd, bepaalde ideeën over hoe onderontwikkeld, onbeschaafd en achterlijk de volkeren waren die zij onderwierpen. Benton beargumenteert hoe slim en gewiekst deze volkeren juist waren door zich aan te passen aan de juridische systemen van de kolonisators en er zelf hun voordeel uit te halen. Wanneer iemand gebruik maakte van het systeem, betekende dit overigens niet meteen dat er een volledige acceptatie was van de koloniale overheid. Net zo min was een incidentele verwerping van het rechtssysteem meteen een totale ontkenning van de autoriteit van de bestuurders. In de ene situatie kon men heel slim het systeem ondermijnen en in de andere situatie juist weer gebruiken, al naar gelang de situatie op dat moment het beste uitkwam voor de gebruiker van het rechtssysteem.³²

Toch was het niet altijd even makkelijk om deel te kunnen nemen aan zo'n systeem. Neem alleen al de taal, die een grote barrière kon zijn. Tussenpersonen en vertalers waren dan ook van groot belang om een koloniaal rechtssysteem te kunnen laten functioneren.³³ Plakaten werden vaak niet alleen in de Europese taal van de kolonisator uitgegeven, maar ook in verschillende lokale talen. Volgens de Nederlandse historica Alicia Schrikker was het evengoed twijfelachtig of lokale bevolking de wetgeving wel altijd begreep of op de hoogte was van het recht. Zij geeft een voorbeeld van de slaaf Ali uit Makassar, die meerdere keren betrappt werd bij diefstallen. De toenmalige gouverneur verleende hem gratie omdat Ali, als bewoner van Makassar, nooit op de hoogte kon zijn geweest van het Europese recht. De slaaf kon niet hebben geweten dat hij eigenlijk de doodstraf zou moeten krijgen voor zijn

³⁰ Comaroff, 'Colonialism, Culture and the Law', 306-307.

³¹ Frederick Cooper, *Colonialism in Question. Theory, Knowledge, History* (Berkeley, Los Angeles, London, 2005) 16.

³² Benton, *Law and Colonial Cultures*, 14, 17.

³³ *Ibidem*, 16.

gepleegde delicten.³⁴ Niet alleen de taal zelf kon een drempel zijn, ook taalgebruik kon voor een uitdaging zorgen. De manier waarop mensen hun zaak presenteerden bij de rechtbank, hoefde niet een directe afspiegeling te zijn van hoe zij het conflict hadden beleefd. Om een zaak voor te mogen laten komen, werd het verhaal waarschijnlijk wat aangepast.³⁵

Hoewel historicus Daniel Smail nooit onderzoek heeft gedaan naar koloniale wetgeving, is zijn onderzoek naar het rechtssysteem van Marseille in de late Middeleeuwen toch de moeite waard om te noemen in deze discussie. De auteur laat zien dat er in Marseille ook sprake was van een bestuurder, in dit geval de elite/adel, die gebruik maakte van een rechtssysteem om de bevolking te onderdrukken. Wat echter nog veel belangrijker is, is dat de auteur zich focust op hoe juist die bevolking de rechtspraak gebruikte om voor zichzelf op te komen door civiele procedures aan te spannen. In het geval van Marseille kostte het nogal wat geld om een civiele zaak aan te spannen en is het des te interessanter om te weten, waarom de bevolking het toch de moeite waard vond om te procederen. Volgens Smail gaven historici in het verleden een drietal verklaringen voor de drijfveren van mensen om een civiele procedure te beginnen. Ten eerste gaf het bestaan en het gebruik van juridische instellingen een gevoel van veiligheid en bescherming voor de burgers in de gewelddadige tijd, die zo karakteristiek was voor de Middeleeuwen. Ten tweede wekten dit soort instituten respect op bij de gewone mensen door het ogenschijnlijke gebruik van rationaliteit en vastgestelde regels. Als laatste loste men hun conflicten voortaan liever op door middel van een ‘geciviliseerd’ proces, dan met ruw geweld. Smail maakt echter korte metten met deze veronderstellingen. Volgens de historicus zijn emoties als eer, wraak en erkenning een veel logischere verklaring voor het gebruik van het rechtssysteem door de bevolking. Het winnen van de civiele rechtszaak was niet altijd het enige doel van procesvoering. Het toebrengen van publiekelijke vernedering bij vijanden en concurrenten kon in laatmiddeleeuws Marseille ook al een belangrijke drijfveer zijn.³⁶ In ieder geval laat Smail zien, dat de gewone man zelfs al voor koloniale tijden in staat was om het rechtssysteem van de bestuurder tegen die bestuurder zelf te gebruiken en/of voor zichzelf op te komen.

Zoals ook Comaroff aangeeft, is het belangrijk om te beseffen als we over dit onderwerp praten, dat ‘koloniale wetgeving’ niet zomaar altijd en overal hetzelfde heeft betekend. We moeten oppassen om niet te generaliseren, zoals we hier natuurlijk bij elk

³⁴ Alicia Schrikker, ‘Conflict Resolution, Social Control and Law-Making in Eighteenth Century Dutch Sri Lanka’, in: Catia Antunes en Jos Gommans (ed.), *Exploring the Dutch Empire: Agents, Networks and Institutions, 1600-2000* (London, 2015) 227-243, aldaar 233.

³⁵ Jordan, ‘Rethinking Disputes and Settlements’, 27.

³⁶ Smail, *The Consumption of Justice*, 4-14, 23.

onderwerp binnen de geschiedschrijving voor moeten waken. Tegenwoordig is er door historici al vrij veel geschreven over kolonialisme en wetgeving in het algemeen. Daardoor is het nu mogelijk om onderzoek te doen naar specifieke gevallen en steeds meer gevallen met verschillende achtergronden in topografie, afkomst van kolonisator, cultuur et cetera met elkaar te vergelijken.³⁷ In de volgende paragrafen zal duidelijk worden wat er verstaan kan worden onder koloniale wetgeving in het geval van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden en de VOC op Sri Lanka en in Batavia.

1.3 Rechtspluralisme op Sri Lanka

Hoewel in eerste instantie opgericht als een handelsonderneming, groeide de VOC al snel uit tot zo veel meer. De Staten-Generaal had immers soevereine rechten aan de Compagnie gegeven. Zij trad op als kolonisator en bouwde forten, voerde oorlog en sprak recht in de veroverde regio's in Azië.³⁸ Zoals historica Carla van Wemelen het al verwoordde: "Het octrooi is bepalend geweest voor het karakter en het functioneren van de VOC."³⁹ Enerzijds zorgde het hebben van soevereine rechten voor mogelijkheden, anderzijds gaf het de Compagnie ook ingewikkelde verplichtingen.⁴⁰

Eén van die ingewikkelde verplichtingen was het spreken van recht. De Compagnie veroverde op Sri Lanka stukken land, die voorheen in bezit waren van de Portugezen. Het is dan ook logisch dat de VOC ook fragmenten van een Portugees rechtssysteem aantrof op het eiland.⁴¹ Hoewel de Portugezen, volgens de Nederlandse historica Alicia Schrikker, het lokale rechtssysteem grotendeels in tact lieten, vestigden zij wel eigen rechtbanken in de grote steden op het eiland. Dit betekende echter niet dat de VOC de Portugese instituties en manier van rechtspraak klakkeloos overnam. Het lag er per gebied maar net aan hoe belangrijk de regio voor de VOC was op economisch gebied. Gebieden waar kaneel te halen was, werden onder strenger toezicht geplaatst. Daarnaast was er al een lokaal juridisch systeem aanwezig met eigen eeuwenoude gebruiken met betrekking tot het spreken van recht. Zo speelden zogeheten *dessaves* een belangrijke rol in dat systeem. Dit waren inlandse hoge ambtenaren die aan het hoofd stonden van een provincie, of *dessavonij*, en als één van hun belangrijkste taken het spreken van recht hadden. Later, onder het Nederlands gezag, waren die *dessaves*, in

³⁷ Comaroff, 'Colonialism, Culture and the Law', 308-309.

³⁸ Femme S. Gaastra, *De geschiedenis van de VOC* (Zutphen, 2007) 17-23.

³⁹ Carla van Wemelen, *Family life onder de VOC. Een handelscompagnie in huwelijks- en gezinszaken* (Hilversum, 2014) 23.

⁴⁰ Ibidem, 23.

⁴¹ Nadeera Rupesinghe, *Negotiating Custom, Colonial Lawmaking in the Galle Landraad* (Leiden, 2015) 24-25.

ieder geval in de drie koloniale steden, van Europese komaf en niet inlands.⁴² Hiernaast moet er rekening gehouden worden met het feit, dat er op het eiland verschillende koninkrijken waren gelegen, die er ook allemaal hun eigen wetgeving en bestuurlijke systemen op na hielden. Al met al kon er voor de komst van koloniale mogelijkheden op het eiland al niet gesproken worden over een uniform systeem van wetten en juridische instituten.

Onder historici bestaat discussie over welk soort recht werd toegepast door de VOC in Sri Lanka en haar andere gebieden. Er zijn honderden rechtszaken bekeken, waaruit zou hebben gebleken dat het Rooms-Hollands recht werd toegepast, zoals dat in die tijd ook in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden zelf werd gebruikt.⁴³ Van Wamelen stelt bijvoorbeeld dat de VOC zich officieel aan het zogeheten concordantiebeginsel moest houden. Dit betekende, dat de wetgeving voor zowel het moederland als de kolonie gelijk moest zijn. Hoe dit in de praktijk er aan toe ging, is natuurlijk nog een tweede.⁴⁴ Aan de andere kant zijn er ook historici, die het wel eens zijn met het feit dat er Rooms-Hollands Recht werd gesproken, maar er wel bij zeggen dat dit recht ondergeschikt was aan de Singaleze wetgeving. De Sri Lankaanse antropoloog Gananath Obeyesekere schreef in 1967 dat het Rooms-Hollands recht wel degelijk gold, maar alleen voor Europeanen en tot het protestantisme bekeerde Singalezen.⁴⁵ De grote vraag in dit debat was niet óf er Rooms-Hollands recht werd toegepast maar in hoeverre en op wie.

Duidelijk is dat in de basis het Rooms-Hollands Recht werd gebruikt. Toch wisten de Heren XVII blijkbaar dat een letterlijke kopie van dit recht nooit zou werken in de Aziatische gebieden. Soms kwamen Compagnie bestuurders zaken tegen, die simpelweg nooit aan de orde waren in de Republiek en waar nog geen regelgeving voor bestond. Denk hierbij bijvoorbeeld maar aan zaken als slavernij of hoe om te gaan met inheemse koningen en bevolkingen. De Heren XVII gaven daarom de opdracht om het Rooms-Hollands recht enigszins aan te passen aan de situatie in de kolonies. Hierdoor kwamen de Statuten van Batavia in 1642 tot stand. Dit was volgens Van Wamelen “een poging tot codificatie van het toenmalige Indische recht”. Een tweede beweegreden achter de codificatie was een bredere bekendheid met het recht te creëren onder de mensen in de kolonie. Men was bang dat niet iedereen op de hoogte zou kunnen zijn van de wetgeving, omdat alle plakkaats en wetten apart werden gepubliceerd en daarom niet goed werden nageleefd. Met de totstandkoming

⁴² Alicia Schrikker, *Dutch and British colonial intervention in Sri Lanka c.1780-1815: Expansion and Reform* (Leiden, 2006) 19-20, 25-26, 33, 46.

⁴³ Rupesinghe, *Negotiating Custom*, 4.

⁴⁴ Van Wamelen, *Family life*, 23-24.

⁴⁵ Rupesinghe, *Negotiating Custom*, 4.

van de Statuten was er nu een bundel plakaten, die voor alle inwoners duidelijkheid kon scheppen op juridisch gebied.⁴⁶ In 1715 besloten de Heren Zeventien dat de oude Statuten van Batavia verouderd waren en niet meer van de tijd. Dit had ook gevolgen voor de wetgeving op Sri Lanka, aangezien een deel van de Bataafse wetgeving rechtstreeks werd overgenomen op het eiland. Door allerlei oponthoud zou het uiteindelijk nog tot minstens 1766 duren voordat de nieuwe Statuten waren geschreven.⁴⁷ In datzelfde jaar werden de Statuten naar de Heren XVII in de Republiek gestuurd ter goedkeuring, maar deze goedkeuring is nooit gegeven. Toch werd de nieuwe wetgeving in de overzeese VOC-gebieden gewoon geraadpleegd en gebruikt.⁴⁸

Opvallend aan deze Nieuwe Statuten van Batavia is de toevoeging van het Islamitisch recht, hierin vermeld onder de noemer “bysondere wetten aangaande Mooren off Mahometanen en andere Inlandsche natien”. Sommige wetten en regels waren specifiek gericht op de Islamitische bevolking van de Indische archipel. Zo was het voor Javanen en andere Islamitische volkeren niet toegestaan om zonder toestemming in het district van *Jaccatra* te komen. Een groot deel van het Islamitisch recht dat was opgenomen, was echter meer van algemene aard en was in die hoedanigheid ook toepasbaar op de moslimgemeenschap van Sri Lanka. Deze wetten zouden rechtstreeks zijn overgenomen uit het Mohammedaanse wetboek. Het ging om welgeteld 63 artikelen met betrekking tot erfenissen. Nog eens 39 artikelen handelden over het huwelijksrecht. Hierin waren regels opgenomen over hoe een vrouw ten huwelijk moet worden gevraagd, de bruidsschat, de huwelijksceremonie, maar ook bijvoorbeeld over een scheiding. Opvallend zijn ook de wetten aangaande het hebben van meerdere vrouwen, een maximum van vier binnen de Islam, en het hebben van bijvrouwen naast officiële echtgenotes.⁴⁹ Deze zaken moeten bij Europeanen voor weerstand of in ieder geval gefronste wenkbrauwen hebben gezorgd, aangezien dit binnen het christendom absoluut werd afgekeurd. In het huwelijksrecht van de Republiek van die tijd stond uitdrukkelijk dat bigamie ten strengste verboden was. Niet alleen de kerk was hier op tegen, ook wereldlijke overheden verboden en veroordeelden dit streng.⁵⁰ Toch werden deze en andere Islamitische wetten zo overgenomen. Voor historici is het tot op de dag van vandaag nog steeds niet duidelijk of Islamitische wetgeving daadwerkelijk in de praktijk werd

⁴⁶ Van Wamelen, *Family life*, 30, 77-79.

⁴⁷ J.A. van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek, 1602-1811. Negende deel, Nieuwe Statuten van Batavia* (1891) 1, 25.

⁴⁸ T. Nadaraja, *The Legal System of Ceylon in its Historical Setting* (Leiden, 1972) 12.

⁴⁹ Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek, Negende deel*, 410-431.

⁵⁰ Van Wamelen, *Family life*, 214.

toegepast. Zij blijven achter met de vraag waarom dit dan toch werd overgenomen in de Nieuwe Statuten.⁵¹

Naast dit Islamitische gewoonterecht werden de VOC bestuurders ook geconfronteerd met nog andere vormen van gewoonterecht. Uitspraken in strafzaken werden vooral volgens het Rooms-Hollands Recht gedaan. Bij civiele rechtszaken werd het een stuk ingewikkelder. Hierbij merkte men dat lokale religies, gebruiken en gewoonten grote invloeden hadden en het Rooms-Hollands Recht niet altijd toe te passen was. Nadaraja beargumenteert dat er ten minste drie codificaties werden erkend door de VOC. Ten eerste waren dat de gebruiken en gewoonten van de Tamils in Jaffna, die waren gecodificeerd in de *Tesavalamai*. Belangrijke onderwerpen in deze codificatie waren het bezit en de verkoop van land, slavernij en geldleningen. Ook het gewoonterecht van de Tamil-inwoners van het in het westen gelegen Puttalam gebied was gecodificeerd en werd min of meer erkend door de Compagnie. Ten derde onderscheidt Nadaraja het Islamitische gewoonterecht, wat hierboven al uitvoerig besproken is. Hoewel er genoeg aanwijzingen zijn dat ook het Singalese gewoonterecht werd toegepast en erkend, zijn er geen aanwijzingen, dat dit recht tijdens de VOC-tijd gecodificeerd is.⁵²

Het is maar de vraag of er ooit sprake is geweest van een duidelijk juridisch beleid met heldere wetgeving. Meer recent beargumenteert historica Nadeera Rupesinghe, dat er ook in het geval van de VOC op Sri Lanka meerdere rechtssystemen tegelijk en door elkaar werden gebruikt en dat er ook hier sprake was van rechtspluralisme. Binnen het eiland zelf kon er in verschillende regio's verschillend recht worden toegepast. Zo vond Rupesinghe aanwijzingen, dat er in ieder geval in het commandement Jaffna voornamelijk inheems recht werd gesproken. Zo lang de VOC-bestuurders die wetgeving goed uitvoerbaar vonden, pasten zij dit toe. Zodra de eigen wetgeving redelijker leek, werd dat toegepast.⁵³ Per rechtszaak of per situatie werd er dus ook gewisseld tussen juridische systemen al naar gelang het beter uitkwam.

1.4 Hiërarchie binnen het rechtssysteem van de Compagnie

De juridische- en andere bestuurlijke instanties op Sri Lanka opereerden niet geheel zelfstandig. Al deze instellingen waren onderdeel van een bepaalde hiërarchie binnen de VOC. Ook in de Republiek en Batavia bevonden zich personen en instanties die van belang

⁵¹ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, pp. CXXVII.

⁵² Nadaraja, *The Legal System*, 13-15.

⁵³ Rupesinghe, *Negotiating Custom*, 5.

waren voor het rechtssysteem van de VOC. Omdat de Republiek nog geen scheiding der machten kende zoals wij dit tegenwoordig wel kennen, waren bestuurders ook meteen wetgevers en rechtsprekers. In de Republiek zelf waren het de Heren XVII die de meeste macht hadden. Dit waren voornamelijk regenten uit de grote steden. Elke belangrijke beslissing werd door dit college genomen. In Batavia waren het de Gouverneur-Generaal en de Raad van Indië die het voor het zeggen hadden, welke samen de Hoge Regering werden genoemd. De Hoge Regering was verantwoordelijk voor onder andere de rechtspraak. In de Raad nam ook altijd een fiscaal plaats; een functie die we tegenwoordig zouden kunnen vergelijken met die van een officier van justitie. De gouverneur van Sri Lanka was ook lid van deze Raad. Op lager niveau werd er een College van Schepenen opgezet in Batavia, dat zich ook bezig hield met wetgeving en recht spreken. Zij was echter ondergeschikt aan de Hoge Regering en had in feite vrij weinig te vertellen. In 1620 werd ook de Raad van Justitie opgericht. Dit was het eerste orgaan dat zich uitsluitend met het recht bezig hield.⁵⁴ Omdat de Hoge Regering in Batavia zetelde, en niet in alle andere VOC gebieden en factorijen aanwezig kon zijn, werden taken zoals het spreken van recht, overgeheveld naar VOC- instanties en personen, die wel op die buitengebieden aanwezig waren.

De VOC droeg bewoners op om bij een conflict eerst zelf tot een oplossing te komen door het conflict neer te leggen bij lokale stamhoofden, die dan een uitspraak konden doen. Pas wanneer één van beide partijen het niet eens was met die uitspraak of men kon simpelweg niet tot een uitspraak komen, konden partijen zich melden bij één van de Raden op Sri Lanka. Deze stamhoofden werden nog wel eens geraadpleegd als getuige wanneer zo'n zaak voorkwam bij de Raad van Justitie. Zo ook in een zaak uit 1778 tussen de moslims Magedoen Poelle Oemoer Neyna en Kadir Lebbe Mira Lebbe en zijn moeder Kadirie. De eiser in de zaak, Magedoen, had geld uitgeleend aan Kadir. Deze Kadir had de geldlening op naam van zijn moeder Kadirie gezet. De eiser wilde zijn geld terug maar kreeg van Kadirie te horen dat zij te arm was om het geld terug te betalen. Onder andere de getuigenis van het 'hoofd der Mooren' Agamadoe Lebbe Mamoena Lebbe moest als bewijs dienen of Kadirie daadwerkelijk te arm was of dat zij wel in staat was het geld terug te betalen. Het hoofd had enig onderzoek gedaan en was er achter gekomen dat Kadirie recent nog twee huizen en een slavin had gekocht. Zij bleek het een stuk breder te hebben dan zij het zelf had doen voorkomen.⁵⁵

⁵⁴ Van Wamelen, *Family life*, 47-63, 86-91.

⁵⁵ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4448.

Gewoonlijk waren het de hoogste VOC-ambtenaren, die deel uitmaakten van de raden en zich over dit soort zaken bogen. Veel van die ambtenaren hadden geen ervaring met het (spreken van) recht en hadden verder ook geen juridische studie achter de rug. Over het algemeen waren het gewone ambtenaren, die zich hadden opgewerkt en zowel bestuurlijke- als juridische functies hadden verkregen. Voor deelname in een raad kregen zij niet extra betaald.⁵⁶ Hoewel genoeg andere personen en instituties zich binnen het bestuurlijk apparaat van de VOC bezig hielden met jurisdictie, is er voor gekozen om hieronder alleen de drie belangrijkste Raden van Sri Lanka te bespreken.

Net zoals in Batavia en omstreken werden er ook op Sri Lanka Raden van Justitie opgericht. Het bestuur op Sri Lanka werd in drie regio's verdeeld: Colombo en omstreken, Jaffna en omstreken en Galle en omstreken. Ieder van deze drie gebieden had een eigen Raad van Justitie. Elke Raad behandelde zowel straf- als civiele zaken die zich in haar gebied voordeden. De Raad van hoofdstad Colombo stond logischerwijs het hoogst in de hiërarchie. Wanneer men in hoger beroep wilde gaan tegen een uitspraak van de Raad van Jaffna of Galle kon men terecht bij de Raad van Justitie te Colombo. Ook behoorde de persoon met de hoogste juridische positie, de advocaat-fiscaal, tot deze raad.⁵⁷ Tot 1732 waren de zittende gouverneurs van Sri Lanka ook voorzitter van de Raad van Justitie in Colombo. In 1732 werd echter voor alle VOC gebieden besloten, dat deze ambten niet meer samen uitgevoerd mochten worden. In de Raden van Jaffna en Galle waren de commandeurs van die steden voorzitter. In elke drie Raden namen minstens zeven personen plaats, die benoemd werden door de gouverneur.⁵⁸

Dan waren er nog de Civiele Raden, die in eerste instantie waren opgericht om de werkdruk bij de Raden van Justitie te verlichten.⁵⁹ Er werden alleen juridische conflicten tussen personen onderling naar voren gebracht.⁶⁰ Er werden geen strafzaken behandeld. In elk van de drie grote koloniale steden was er ook weer een Civiele Raad aanwezig, die de verantwoordelijkheid had voor het spreken van recht in de stad zelf, maar ook in het directe omliggende gebied. De Civiele Raden behandelden de relatief minder zware zaken. Civiele zaken, die draaiden om een bedrag lager dan 120 rijksdaalders, werden uitgevochten voor de Civiele Raad. Zaken waar een hoger bedrag op het spel stond, werden door de Raad van

⁵⁶ Nadaraja, *The Legal System*, 6.

⁵⁷ Rupesinghe, *Negotiating Custom*, 26.

⁵⁸ Nadaraja, *The Legal System*, 5.

⁵⁹ *Ibidem*, 9.

⁶⁰ Rupesinghe, *Negotiating Custom*, 28.

Justitie afgehandeld.⁶¹ Vanaf 1783 kreeg de Civiele Raad een andere naam: *Collegie van Huwelijksche en Kleine Gerechtszaken*.⁶²

De Raad van Justitie en de Civiele Raad werden vooral geraadpleegd bij conflicten in en rond de steden. Wanneer er juridische conflicten ontstonden tussen twee partijen buiten stedelijk gebied, kon men aankloppen bij de Landraad. De Sri Lankaanse jurist Nadaraja vond aanwijzingen, dat Matara en Jaffna al in 1661 allebei een landraad hadden. In andere belangrijke steden als Colombo en Galle, werden deze pas na 1740 opgericht. Zoals de naam al doet vermoeden, behandelde de Landraad alleen zaken met betrekking tot landbezit. Bij de Landraden werden in principe alleen civiele rechtszaken behandeld. Een enkele keer kwam het wel eens voor dat een Landraad optrad in een strafzaak. Dit was alleen het geval als het gebied, waar het voorval had plaatsgevonden, geen Raad van Justitie in de omringende omgeving had.⁶³ Over het algemeen waren het alleen zaken tussen lokalen. Zaken tussen Europeanen kwamen vrij weinig voor. Voor het afhandelen van alle zaken bij de Landraad waren de goed bewaarde landregisters, ook wel *thombos* genoemd, van cruciaal belang. De thombos bevatten belangrijke informatie over de eigenaar van het land, zoals naam, leeftijd, etniciteit, religie en beroep en natuurlijk ook over het stuk land zelf, de grootte er van, hoe/wanneer het in bezit van de eigenaar was gekomen et cetera.⁶⁴ In tegenstelling tot bij de meeste andere juridische instituten van de VOC, namen in de Landraden wel inlandse hoofden plaats. Dit was ook al het geval geweest bij de juridische instituten van de Portugezen, die zaken over landbezit behandelden. De VOC kon niet anders dan het idee van zo'n gemengde raad van inheemse en Europese 'juristen' overnemen.⁶⁵ Zij wist ook dat de inheemse hoofden de kennis, van bijvoorbeeld het lokale gewoonterecht, hadden die zij zelf niet had om beslissingen te kunnen maken in zulke rechtszaken.⁶⁶ Bij de Landraden werd namelijk vooral het gewoonterecht geraadpleegd, in tegenstelling tot bij de andere raden.⁶⁷

De Compagnie gebruikte haar wetgevende instituten niet alleen als instrument voor het spreken van recht. Ze zette deze instituten ook in als instrument om sociale controle te handhaven en voor conflictoplossing en bemiddeling, aldus Schrikker, een expert op het gebied van de geschiedenis van Sri Lanka. Het gebruik van de civiele hoven door de lokale bevolking en moslims in hun conflicten was hierbij opvallend. Opvallend omdat zij zelf geen

⁶¹ Schrikker, *Dutch and British*, 45.

⁶² Nadaraja, *The Legal System*, 9.

⁶³ *Ibidem*, 7-8.

⁶⁴ Rupesinghe, *Negotiating Custom*, 9,28-30.

⁶⁵ *Ibidem*, 6, 25.

⁶⁶ Schrikker, *Dutch and British*, 49.

⁶⁷ Nadaraja, *The Legal System*, 8.

‘Nederlanders’ waren, maar wel gebruik maakten van ‘Nederlandse’ instituten. Hierbij fungeerde de Compagnie als bemiddelaar en werd zo ook erkend in die rol door de moslims en anderen, die hiervan gebruik maakten.⁶⁸ Dat zij als bemiddelaar werd erkend door zulke partijen wil niet altijd zeggen dat haar autoriteit als bestuurder ook werd erkend.

1.5 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we gezien, dat koloniale rechtssystemen door verschillende actoren gebruikt werden en zo het functioneren van de kolonie beïnvloedden. Ten eerste was daar de kolonisator zelf, die wetgeving niet alleen gebruikte als een machtsmiddel, maar ook als een manier van oorlogsvoering en als een politieke strategie. Samenvattend kunnen we koloniale wetgeving zien als een manier van het onder controle houden van overwonnen, inheemse volkeren, zoals aan de hand van Stoler’s voorbeeld duidelijk is geworden. Omdat er ook al lokale juridische systemen werkende waren, ontstond er in kolonies een vorm van rechtspluralisme, waarbij meerdere juridische systemen naast en met elkaar functioneerden. Europeanen voelden zich verplicht om moderniteit, in de vorm van onder andere wetgeving en juridische instanties, over te brengen op ‘ongeciviliseerde’ volkeren in andere werelddelen. Hiermee werd kolonialisme gelegitimeerd. In hoofdstuk twee wordt duidelijk hoe de VOC wetgeving gebruikte om de Islamitische bewoners van Sri Lanka te onderdrukken.

Ten tweede maakten inheemsen ook gebruik van het koloniale rechtssysteem van de Compagnie. Zij lieten op twee manieren hun stem horen. Enerzijds konden zij juist gebruik maken van de juridische instituties om bijvoorbeeld geschillen met mede-inwoners op te lossen. Op deze manier erkenden zij de autoriteit van de kolonisator. Anderzijds konden zij door het verwerpen van juridische instanties juist de autoriteit van de bestuurder ondermijnen. Dit ondermijnen en erkennen werd vaak afgewisseld per situatie. Het lag er maar net aan waarmee men het grootste voordeel kon krijgen. Mee doen in het systeem kon soms een uitdaging zijn voor inheemsen, wanneer zij niet bekend waren met de taal en het taalgebruik. Daniel Smail heeft laten zien dat mensen in laatmiddeleeuws Marseille vooral gedreven werden door emoties als eer, wraak en erkenning bij het beginnen van een civiele rechtszaak. Extra noemenswaardig is het feit dat het nogal wat geld kostte om zo’n zaak te starten. In hoofdstuk drie zal duidelijk worden of zulke emoties bij moslims op Sri Lanka ook een rol speelden als zij een civiele rechtszaak begonnen.

⁶⁸ Schrikker, ‘Conflict Resolution’, 228, 238-240.

Ook op Sri Lanka was er duidelijk sprake van rechtspluralisme. Naast dat er uiteraard lokale rechtssystemen in werking waren, waren er ook overblijfselen van het Portugese systeem terug te vinden op het eiland. In eerste instantie werd door de Compagnie zo veel mogelijk het Rooms-Hollands Recht gesproken. Toen duidelijk werd dat dit niet altijd toepasbaar was, werden de Statuten van Batavia in 1642 geschreven met wetten, die meer van toepassing waren op de situatie in de koloniën. Meer dan een eeuw later werden deze weer aangepast omdat ze inmiddels verouderd waren. Ook bestonden er verschillende vormen van gewoonterecht die de Compagnie erkende.

Het rechtssysteem van de Compagnie was ingewikkeld. Zowel in de Republiek als in Batavia, waren er mensen en instanties die zich bezig hielden met wetgeving en aanverwante zaken. Het rechtssysteem op Sri Lanka opereerde zeker niet zelfstandig. Op Sri Lanka zelf waren er drie instanties die vooral van belang waren in het rechtssysteem. Ten eerste was dit de Raad van Justitie, waarvan er ook weer drie bestonden, die in de grootste steden aanwezig waren. Deze Raden hadden de hoogste macht. Alle civiele rechtszaken die in hoofdstuk drie aan bod komen, zijn behandeld door de Raad van Justitie. Om de werkdruk bij de Raden van Justitie wat te verlichten, werden later ook Civiele Raden ingesteld. Deze behandelden de wat lichtere zaken in de steden en directe omgevingen. Als laatste waren er ook zogeheten Landsraden. Deze opereerden buiten de steden en behandelden alle zaken betreffende grondbezit.

Hoofdstuk 2: De VOC's wetgeving ten aanzien van moslims

Zoals in hoofdstuk één gebleken is, gebruikten koloniale overheden wetgeving als machtsmiddel, manier van oorlogsvoering en als een politieke strategie. Hoofdstuk twee zal hier verder op ingaan door te kijken of en in hoeverre de VOC wetgeving ook op die manier inzette in de door haar veroverde delen van Sri Lanka. Hier wordt specifiek bestudeerd hoe haar juridisch beleid was ten aanzien van de moslims op het eiland. In dit hoofdstuk wordt ook ingegaan op de moeizame relatie tussen de VOC en de moslims op het eiland. Er wordt een tweetal verklaringen gegeven waarom de Compagnie zo wantrouwend stond tegenover de Islamitische bevolkingsgroep op het eiland. Omdat de moslims door de VOC als vreemdelingen werden beschouwd, gaat het hoofdstuk ook dieper in op de status van zulke vreemdelingen en het vreemdelingenbeleid van de Compagnie. Daarna wordt het beleid en de waardeoordelen ten aanzien van de moslims als specifieke groep behandeld. Hierbij worden vooral de plakkatens verzameld door Hovy geanalyseerd.

2.1 Haat-liefde relatie

Zoals later in dit hoofdstuk duidelijk zal worden, lag er een speciale focus op de moslimgemeenschap bij de Compagnie. Dit kwam onder andere tot uiting in de vele wetten, die zij uitvaardigde die specifiek gericht waren op deze groep. Er zijn hier een tweetal verklaringen voor te bedenken. Ten eerste was de Islamitische gemeenschap, van oudsher, een handelaarsgroep. Volgens historicus Lodewijk Wagenaar groeiden moslims zelfs uit tot de belangrijkste handelaren van het eiland, in ieder geval tot aan de komst van de Portugezen in 1505.⁶⁹ Tot aan het midden van de zestiende eeuw waren het zogeheten Mappila moslims, afkomstig van de Malabarkust in India, die verantwoordelijk waren voor het overgrote deel van de export van het eiland. Deze Islamitische handelaren hadden bijna de totale export van kaneel in handen, dat toen al het belangrijkste exportproduct was. Veel van deze moslims vestigden zich in de eerste jaren van de zestiende eeuw in verschillende havensteden van Sri Lanka.⁷⁰ Ook tijdens de VOC-overheersing van Sri Lanka bleven moslims een belangrijke schakel in de economie door het drijven van handel en door hun uitgebreide handelsnetwerk. Producten als rijst, boter en textiel werden vanuit Bengalen door Islamitische koopmannen met grote schepen naar de havens van Galle en Jaffna vervoerd om daar verkocht te worden.

⁶⁹ Wagenaar, *Galle*, 60.

⁷⁰ C.R. de Silva, 'Sri Lanka in the Early 16th Century: Economic & Social Conditions', in: K.M. de Silva (ed.), *History of Sri Lanka, volume II, from c1500 to c1800* (Nedimala, 1995) 37-60, aldaar 59.

Op de terugweg namen zij Sri Lankaanse olifanten mee als koopwaar om in Bengalen en omstreken te verkopen. Vanuit de Coromandelkust en de Malabarkust importeerden Islamitische handelaren ook rijst en textiel. Hier werden echter geen olifanten mee naartoe genomen als exportproduct, maar voornamelijk arecanoten.⁷¹ Het voornaamste doel van de VOC was om monopolies op specerijen en andere handelswaar in te stellen en te handhaven. De Portugezen deden dit in veel mindere mate waardoor er veel veranderde voor handelaren, zoals de moslims, door de komst van de VOC.⁷² Door dit handelsbeleid is het logisch dat de relatie tussen de VOC en de Islamitische bevolking van het eiland niet altijd even harmonieus was. De Compagnie deed er alles aan om concurrentie uit te schakelen, vooral door het instellen van monopolies.

Moslims vormden om nog een andere reden een bedreiging voor de Compagnie. Over het algemeen hadden moslims goede relaties met de koningen van Kandy, waar de VOC juist moeizame verhoudingen mee had. Tijdens het midden van de achttiende eeuw had de toenmalige koning van Kandy in ieder geval contact met een aantal Islamitische koopmannen waar hij mee handelde. Ook woonde er een Islamitische gemeenschap in het binnenland van Kandy.⁷³ Moslims hadden verschillende rollen aan het hof en waren zo op meerdere gebieden onmisbaar voor de koningen. Ten eerste traden zij op als adviseurs op het gebied van handel.⁷⁴ Daarnaast hadden zij nog een diplomatieke rol. Zij onderhielden namens Singalese koningen contact met andere gebieden buiten het eiland.⁷⁵ Een derde functie van deze groep moslims was het verstrekken van leningen. Als laatste was er ook een Islamitische artsenfamilie die van onmisbare waarde was voor het hof. Leden van deze *Gopala* familie waren niet alleen de persoonlijke artsen van Kandyaanse koningen maar ook hun vertrouwelingen. De aanwezigheid van al deze moslims in het koninkrijk is te herleiden tot in de Portugese tijd. Tijdens de Portugese heerschappij werden zij namelijk verbannen uit de kustgebieden en verjaagd naar het binnenland van Sri Lanka.⁷⁶

De Compagnie wilde voorkomen dat deze twee partijen samen een blok zouden vormen tegen de VOC. Na één van de vele oorlogen met Kandy, die de VOC uiteindelijk won, stelde zij een lijst met voorwaarden op waar de koning van Kandy aan moest voldoen.

⁷¹ Sujit Sivasundaram, *Islanded. Britain, Sri Lanka, and the Bounds of an Indian Ocean Colony* (Chicago, 2013) 69-70.

⁷² Raben, *Batavia and Colombo*, 46-48.

⁷³ D.A. Kotelawe, 'The VOC in Sri Lanka 1688-1766: Problems and Policies', in: K.M. de Silva (ed.), *History of Sri Lanka, volume II, from c1500 to c1800* (Nedimala, 1995) 233-280, aldaar 253.

⁷⁴ Sivasundaram, *Islanded*, 42.

⁷⁵ Vasundhara Mohan, *Identity Crisis*, 13.

⁷⁶ Sivasundaram, *Islanded*. 42, 68, 251.

Alleen op deze manier zou de VOC vrede sluiten met Kandy. Eén van deze voorwaarden was dat alle moslims verbannen moesten worden uit Kandy. De VOC zou hiervoor transport aanbieden.⁷⁷ Omdat Kandy in het binnenland van Sri Lanka lag, was het voor de koningen niet altijd even makkelijk om vrije toegang tot de havens van het eiland te krijgen. Toen de Compagnie delen van het eiland overnam van de Portugezen had Kandy nog de beschikking over vijf havens. Veel conflicten tussen Kandy en de VOC in de decennia daarna draaiden om de toegang tot deze havens. Bij onderhandelingen in 1687, na een zoveelste conflict, stond de Compagnie er op dat Kandy de invloed van Islamitische handelaren zou beëindigen. Bestuurders van de VOC waren bang dat wanneer het eiland geïnfiltreerd zou worden door de oprukkende, Islamitische, Mogols deze een blok zouden vormen met de al aanwezige moslims. Later, vanaf 1766, was de gehele kustlijn van het eiland in handen van de VOC, wat betekende dat Kandy al haar havens kwijt was. Islamitische handelaren vormden samen met Chettiyar handelaren de schakel tussen Kandy en de havens van het eiland om door te kunnen blijven gaan met de handel. Die band tussen Kandy en de moslimgemeenschap is niet verbroken in de jaren daarna, want ook ten tijde van de Britse overheersing van het eiland bleef er contact tussen beide partijen over met name de maritieme handel.⁷⁸

Enerzijds werden de moslims gezien als vijanden maar de historicus Sinharaja Tammita-Delgoda betoogde al eerder, dat moslims anderzijds ook deel uitmaakten van het VOC-leger dat in 1796 moest voorkomen dat Colombo en de rest van het bezit in handen zou komen te vallen van de Britten.⁷⁹ Tammita-Delgoda's voorbeeld laat zien dat de loyaliteit van Sri Lankaanse moslims door de tijd heen niet vast lag bij één partij maar kon wisselen wanneer dat voor hun eigen belangen beter uitkwam. Daarnaast is het denkbaar dat de moslimpopulatie in die zin geen homogene groep was en het per individu verschilde of men loyaal was aan de VOC of niet. In ieder geval wilde de Compagnie de Islamitische handelaren ook enigszins te vriend houden. Omdat de VOC zich volledig op de specerijenhandel richtte, had zij andere partijen nodig die de rest van de handel voor hun rekening namen. Zoals Lodewijk Wagenaar aangaf, waren de Islamitische handelaren op bepaalde gebieden zelfs onmisbaar voor de Compagnie.⁸⁰ Dit gold voornamelijk voor de import van rijst, het belangrijkste voedingsmiddel voor de Sri Lankanen. De VOC was zelf niet in staat om dit in

⁷⁷ Kotelawele, 'The VOC in Sri Lanka', 274-275.

⁷⁸ Sivasundaram, *Islanded*, 13, 38, 63-66.

⁷⁹ Sinharaja Tammita-Delgoda, 'The English East India Company and Sri Lanka 1760-1796', in: K.M. de Silva (ed.), *History of Sri Lanka, volume II, from c1500 to c1800* (Nedimala, 1995) 531-552, aldaar 548.

⁸⁰ Wagenaar, *Kaneel & Olifanten*, 127, 157.

te voeren dus was zij voor het voeden van de bevolking afhankelijk van Islamitische handelaren.⁸¹

2.2 Vreemdelingenbeleid: registratie

“Aangezien wij langs hoe meer, niet zonder een billijk ongenoegen daarover op te vatten, ondervind dat verscheyde vreemdelingen, zo Moren, heydenen als anderen, successive van de overcuste en elders hier en daar ten dezen gouvernemente aangekomen, zig verstout hebben en nog dagelijks onderwinden in vilipendie der placcaten en vanouds daartegens gestatueerde ordonnantiën, zonder consent daartoe van ons of iemand verzogt, veelmin verkregen te hebben, hier te lande over te blijven en zig terneder te zetten, mitsgaders te erneeren en hier en daar door ’t land te verspreyden naar dat het hen lust en welgevald, zowel tot praejudicie der oude, goede ingezetenen dezer colonie, als inzonderheyt van de Maatschappije zelve, die van zulk geboefte niet veel goeds te wagten heeft of hebben kan.”⁸²

Aldus een plakkaat van de VOC, waarin alle vreemdelingen zonder verblijfstoestemming werden opgeroepen om binnen drie maanden na uitgave van het plakkaat het eiland te verlaten. Ook werd het opvarenden van buitenlandse schepen in datzelfde plakkaat verboden om zonder toestemming aan wal te komen. Zij mochten niet aan wal gaan voordat er precies uitgezocht was wie zij waren en de gouverneur toestemming had gegeven om het schip te verlaten.⁸³ Mochten er toch nog vreemdelingen zijn die zich, om wat voor reden dan ook, nog niet hadden laten registreren, dan werden zij meerdere keren gemaand om zich bij de politie te melden voor registratie.⁸⁴ Het moge duidelijk zijn, dat de Compagnie niet zat te wachten op deze, voor hen ongewenste, bezoekers. Om er zeker van te zijn dat de plakkat en iedereen zouden bereiken, werden deze niet alleen in het Nederlands, maar ook in het Singalees, Tamil en andere talen uitgebracht.⁸⁵ Zoals verder te lezen is, werden ook moslims onder de term ‘vreemdelingen’ geschaard. Het waren echter niet alleen de moslims die recent op het eiland waren aangekomen die zo werden genoemd. Zelfs moslimfamilies die al generaties lang op

⁸¹ Raben, *Batavia and Colombo*, 140.

⁸² Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 310: Plakkaat gebiedende alle illegale vreemdelingen binnen drie maanden het grondgebied van de Compagnie te verlaten, verbiedende de opvarenden van buitenlandse schepen om zonder toestemming aan land te gaan.

⁸³ Ibidem, en plakkaat 266: Reglement voor het garnizoen te Colombo en andere plaatsen.

⁸⁴ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 337: Advertissement gelastende de illegaal op Ceylon verblijvende vreemdelingen om zich bij de secretaris van politie te laten registreren en oeliamdienst te verrichten.

⁸⁵ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, CXXIII.

Sri Lanka woonden, werden niet tot de échte bewoners van het eiland gerekend. Moslims waren niet de enigen die als vreemdelingen werden gezien. Chettiyar handelaren, oorspronkelijke afkomstig uit Zuid-India, vormden samen met moslims en nog wat andere, kleinere groeperingen de zogeheten ‘vreemdelingen’ op het eiland. Vreemdelingen werden gezien als smokkelaars en profiteurs en moesten in de gaten worden gehouden.⁸⁶

Diakenen kregen al in 1666 instructies om armen en wezen die als vreemdelingen uit het buitenland kwamen niet te helpen. In plaats daarvan moesten zij de gegevens van de vreemdelingen doorgeven aan de overheid, die de ongewenste bezoekers dan in de gaten zou houden.⁸⁷ Een andere groep die deze ‘gevaarlijke’ nieuwkomers moest monitoren en registreren waren Compagnie soldaten. Zij werden daartoe opgeroepen in de vele reglementen die de VOC opstelde “tot voorkoming van alle disordre en onordentelijkheden”. Soldaten moesten alle vreemdelingen vragen naar hun gegevens, zoals naam, verblijfplaats en afkomst, en hier vervolgens onmiddellijk melding van maken bij hun leidinggevende. In Colombo werd het de wijkmeesters op het hart gedrukt, dat zij hun wijken scherp in de gaten moesten houden en dat zij vooral moesten opletten of er vreemdelingen in de wijk aanwezig waren. Personen die vreemdelingen in huis namen, hetzij tijdelijk of voor een langere periode, moesten dit op de dag zelf nog aangeven bij hun wijkmeester, inclusief informatie over de grootte van het gezelschap en of zij ook geweren bij zich droegen. Gebeurde dit niet, of te laat, dan moest er een boete betaald worden van meerdere rijksdaalders.⁸⁸ Verder moesten lokale hoofden ook bijdragen aan het registratiesysteem. Zij waren verplicht om jaarlijks lijsten op te stellen met hierop alle personen, die in het gebied woonden waar zij verantwoordelijk voor waren. Volledige naam, leeftijd, kaste, gezinssituatie en beroep moesten voor ieder individu bijgehouden worden. Belangrijk was dat ook alle vreemdelingen op deze lijsten moesten staan, of zij nou sinds kort in het gebied verbleven of al jaren. De inlandse hoofden moesten deze registratielijsten elk jaar op de laatste dag van mei afleveren bij hun superieuren.⁸⁹ Daarnaast hield de VOC zelf ook geregeld volkstellingen. Deze volkstellingen waren specifiek gericht op vreemdelingen, de lokale bevolking hoefde niet te verschijnen.⁹⁰ Sommige van de registraties met moslims en andere vreemdelingen zijn

⁸⁶ Raben, *Batavia and Colombo*, 139.

⁸⁷ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 86: Instructie voor de diakenen (en verzorgers van arme wezen) te Colombo.

⁸⁸ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 453: Instructie voor de wijkmeesters van kasteel en stad van Colombo.

⁸⁹ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 627: Plakkaat betreffende de bestuursinrichting en het bestuur van de opperhoofdij Batticaloa.

⁹⁰ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 622: Advertentie waarschuwend de Chitties, moslims en andere vreemdelingen in het district Colombo om op aanstaande generale beschrijving te verschijnen.

goed bewaard gebleven, zo als Wagenaar in zijn proefschrift over Galle aangetoond heeft. Volgens zijn onderzoek waren er in 1759 in en nabij Galle 478 Islamitische bewoners geregistreerd. Die waren nog eens verder onderverdeeld in categorieën als oeliamdienstigen, kinderen, ouderen, slaven enzovoorts.⁹¹ Hierin zien we de eerdergenoemde ideeën van Stoler bevestigd, die de obsessie om groeperingen scherp in de gaten te houden omschreef als een typische eigenschap van koloniale mogendheden.

Het registreren van vreemdelingen had naast het indammen van angst nog een ander belangrijk doel. Het was voor de Compagnie op deze manier ook makkelijk om te zien hoeveel oeliamplichtigen zij tot haar beschikking had. Alle vreemdelingen waren verplicht om drie maanden per jaar arbeid te verrichten voor de overheid. Zij werden vooral ingezet om te werken aan het wegennetwerk en andere openbare werken. Door een overzichtelijke en volledige registratie konden er zo veel mogelijk vreemdelingen worden ingezet en daarmee maximale belasting (in de vorm van arbeid) worden binnen gehaald. Het ging zelfs zo ver dat wanneer een Singalees zich kleepte in Chettiyar-kleding de VOC hem dan ook als Chettiyar beschouwde. Deze Singalees moest in zo'n situatie ook oeliamdiensten verrichten. Het was eigenlijk dan ook verboden voor Singalezen om zich te kleden als Chettiyar of als iemand van een andere groep. Hoogstwaarschijnlijk werd dit verbod ingesteld om goed onderscheid te houden tussen de verschillende bevolkingsgroepen van het eiland en de controle te bewaren.⁹²

In sommige gevallen kon de verplichte arbeid afgekocht worden. In de gebieden Kalpitiya en Puttalam kon dit afgekocht worden met drie rijksdaalders per jaar, te betalen aan de Compagnie in vier termijnen.⁹³ Er waren ook moslims en andere vreemdelingen die vrijstelling konden krijgen van oeliamdienst. Dit waren bijvoorbeeld belangrijke (geestelijk) leiders en personen die vanwege hun werk uit economisch belang voor het eiland niet gemist konden worden. Registraties en lijsten van deze personen zijn in het geval van Galle ook bewaard gebleven.⁹⁴ Wanneer elders- of op het eiland gevestigde vreemdelingen zich onttrokken aan de verplichtingen van oeliamdiensten door zich niet te laten registreren, volgden er straffen. Het kon niet zo zijn dat "... onthoudende Mooren en andere Mallabaarse vreemdelingen of zogenaamde frosteros die, zonder de allerminste verpligting of dienstbaarheid onderworpen te zijn, het genot van 's Compagnies landen hebben", aldus een

⁹¹ Wagenaar, *Galle*, 61.

⁹² Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 617: Biljet tegen het dragen door Singalezen van Chitty of andere vreemde kleding in het commandement Galle.

⁹³ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 601: Resolutie om bij biljet in Kalpitiya en Puttalam te laten publiceren dat bepaalde groepen van oeliammers hun dienstplicht kunnen afkopen voor drie rijksdaalders per jaar.

⁹⁴ Wagenaar, *Galle*, 61-62.

mandaat-ola uit circa 1758.⁹⁵ ⁹⁶ In zo'n geval moest er als straf jaarlijks een bedrag aan de pachter betaald worden van twaalf rijksdaalders. Dit gold voor alle mannen tussen de 16 en 60 jaar. Wanneer men dit bedrag niet kon opbrengen, om wat voor reden dan ook, moest er alsnog arbeid verricht worden aan openbare werken en wegen totdat men wel in staat was om te betalen. Wanneer betaling dan nog langer uitbleef, werd degene teruggestuurd naar waar hij oorspronkelijk vandaan kwam. Daarnaast kon de pachter, wanneer hij kon aantonen dat zo'n vreemdeling zijn dienstplicht ontweek, tien rijksdaalders eisen bij het hoofd of de leider van het desbetreffende persoon.⁹⁷ Ondanks alle verwoede pogingen van de VOC om de vreemdelingen te laten registreren, hadden de vreemdelingen hier vaak maling aan en onttrokken zich aan hun verplichting door bijvoorbeeld naar een ander gebied te reizen of zich te verschuilen. In 1745 probeerde de Compagnie dit probleem aan te pakken door vreemdelingen te verbieden naar andere gebieden, dan waar zij gevestigd waren, te reizen. Voortaan mochten zij zich alleen naar andere regio's verplaatsen als zij een borg achterlieten voor de verplichte oeliamdienst. Dit betekende dat zij een ander persoon bereid moesten vinden om in hun plaats de arbeid te verrichten.⁹⁸ Ook was een jaar eerder al besloten dat alle vreemdelingen een briefje als bewijs van inschrijving als oeliammer bij zich moesten dragen.⁹⁹

2.3 Vreemdelingenbeleid: beperkingen

Het belangrijkste voor de VOC was het inperken van de handel door anderen. Er bestonden restricties voor handel in het algemeen, maar er waren ook plakkaaten gericht op een specifieke tak van handel. In 1675 werd de particuliere handel op de kust van India verboden voor iedereen: vreemdelingen en inlanders. Wanneer men betrappt werd, werden alle goederen ingenomen en moest de wetovertreder een boete betalen van maar liefst 300 rijksdaalders.¹⁰⁰ Naast deze voor iedereen geldende wetten, bestonden er allerlei aanvullende restricties voor vreemdelingen om niet of beperkt te mogen handelen in bepaalde handelswaar. In eerste

⁹⁵ Frosteros waren buitenlanders. Zie: glossarium Hovy.

⁹⁶ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 425a: Mandaat-ola, waarbij naar aanleiding van de recente onlusten de rechten en plichten van hoofden en inwoners in de dessavonie Matara gedetailleerd vastgelegd worden.

⁹⁷ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 563: Biljet waarbij de (verpachte) heffing van rechten van vreemdelingen die langer dan een jaar en zonder speciale vergunning op Ceylon verblijven en geen oeliamdienst willen verrichten, geregeld wordt.

⁹⁸ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 347: Biljet verbiedende de moslims, Chittys en anderen die aan de oeliamdienst onderworpen zijn, om zonder borgstelling en zonder aantekening hiervan in hun passen hun woonplaatsen te verlaten.

⁹⁹ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 324: Biljet gebiedende de Chittys, moslims en Parruassen om steeds een bewijs van inschrijving als oeliammer bij zich te dragen.

¹⁰⁰ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 115: Plakkaat verbiedende de particuliere handel op de kust van India, en gebiedende om op de braakliggende erven in Colombo huizen te bouwen.

instantie was het verboden voor vreemdelingen om handel te drijven op de kust van Coromandel zonder minstens één participant uit de burgerij. Burgers werden zo juist aangespoord om zaken te doen met vreemdelingen. Voor Islamitische handelaren betekende dit dat zij afhankelijk waren van burgers om handel te kunnen drijven met kooplieden aan de kust van Coromandel.¹⁰¹ Later werden er weer resoluties uitgevaardigd voor anderen om niet met vreemdelingen te mogen handelen.¹⁰²

Naast kaneel was de arecanoot, wat in die tijd *arreek* werd genoemd, een ander belangrijk handelsproduct van het eiland. Na meerdere conflicten hier over te hebben gehad met de koning van Kandy kon de VOC uiteindelijk een aandeel in de arecanotenhandel bemachtigen. Deze handel betekende veel voor de Compagnie. Bewoners van het platteland waren zelfs verplicht om arecanoten te leveren aan de VOC als vorm van belasting in natura. De eilandbewoners kregen hier slechts een kleine vergoeding voor. Dat het voornamelijk Islamitische handelaren waren die actief waren in deze handel kwam waarschijnlijk niet ten goede aan de al bestaande achterdocht van de Compagnie jegens moslims.¹⁰³ De handelaren, of kustvaarders, die arecanoten als scheepswaar mee brachten, mochten niet direct hun handelswaar uitladen bij binnenkomst in de haven. Hier ging een heel proces aan vooraf. Er werden mondelinge rapportages aan de gouverneur gecommuniceerd waarna controle van de handelswaar plaatsvond door de ontvanger of boekhouder van de *arreek*. Deze boekhouders waren compagniedienaren die toezicht hielden op de *arreek*handel.¹⁰⁴ Een derde handelstak die de Compagnie zelf onder controle wilde houden was die in parels. De VOC had naar eigen zeggen het recht op de parelbanken bij Mannar, in het noorden van het eiland. Islamitische handelaren hadden hier verscheidene keren parels ‘gestolen’ terwijl het verboden was voor moslims om daar te komen of in deze producten te handelen. Werden zij toch betrapt, dan volgde de doodstraf of een levenslange gevangenisstraf.¹⁰⁵ Ook de handel in lijnwaden probeerde de VOC te reguleren. Lijnwaden waren doeken van textiel die voornamelijk vanuit India werden geïmporteerd en gebruikt werden als kleding. Het werd in die tijd door de Compagnie gezien als het belangrijkste ruilmiddel. Ze verkocht deze doeken

¹⁰¹ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 47: Ordonnantie. Reglement op de uitoefening van handel en bedrijf in Colombo en de vaart op Coromandel.

¹⁰² Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 524: Resolutie om – op last van Batavia – de resolutie van de Raad van Ceylon van 26 juli 1766, waarbij de handel met vreemdelingen verboden werd, in overeenstemming met het advertisement van de Hoge Regering van 22 september 1767 te brengen en dus de scheepsoverheden niet te belemmeren in hun vrijheid van handel in arak, suiker e.a. toegestane goederen.

¹⁰³ Wagenaar, *Galle*, 22, 63, 178.

¹⁰⁴ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 321: Gewijzigde instructie voor de ontvanger van de pachtgelden, tevens de gaarder der tolgelden.

¹⁰⁵ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 79: Plakkaat verbiedende de moslims om buiten het seizoen op de parelbanken van Mannar te komen.

zowel in Europa als in Azië, Perzië en Arabië.¹⁰⁶ Tot grote spijt van de Compagnie heeft zij hier nooit een monopolie op in kunnen stellen, ondanks verwoede pogingen hiertoe. De Compagnie benoemde elk jaar een lijnwaadpachter, die van de VOC het recht kreeg om deze handel te reguleren. Deze functie werd soms ook uitgevoerd door een moslim. Handelaren mochten in beperkte mate ook particulier handelen in bepaalde soorten lijnwaden. Zij moesten hier dan wel een vergunning voor hebben en een percentage van de inkoop som van de koopwaar betalen aan de pachter. De lijnwaden moesten daarnaast gemerkt worden, zodat duidelijk was dat deze handel niet van de Compagnie vandaan kwam. De soorten lijnwaad waarin de Compagnie zelf handelde, werden wel voor anderen verboden om in te handelen.¹⁰⁷ Dat deze handel belangrijk was, blijkt uit het feit dat lijnwaadpachters ook geregeld betrokken raakten bij civiele rechtszaken. De Islamitische lijnwaadpachter Oemoer Pulle Agamadoe Lebbe raakte bij maar liefst twee van dit soort rechtszaken betrokken. Bij één van deze zaken was onenigheid ontstaan over de betaling van een partij lijnwaden die vanuit het Indiase Surat waren ingevoerd door ene Carel Lodewijk. De pachter moest nog pachtpenningen ontvangen van Carel Lodewijk, maar die beweerde dat hij hier andere afspraken over had gemaakt met de pachter. De pachter ontkende echter dat hij hier aparte afspraken over had gemaakt. Er werden allerlei getuigen opgeroepen die de doorslag moesten geven in de zaak. Dat bleek echter nog niet zo makkelijk. De getuigenis van de Chettiyar Fransisco Rodrigo Famba Pulle was volgens een andere getuige niets waard in deze zaak, omdat Famba Pulle de vertaler zou zijn geweest bij het maken van de zakelijke afspraken tussen Carel Lodewijk en de lijnwaadpachter. Ook andere getuigenissen werden in twijfel getrokken onder het mom: “Die eens de waarheid te kort doet, verdiend naderhand geen geloof meer”. Uiteindelijk zou Carel Lodewijk nog 200 rijksdaalders aan de pachter moeten betalen.¹⁰⁸

Het is nu wel duidelijk dat het overgrote deel van de moslims op het eiland handelaren waren. Toch waren er ook nog andere beroepen die door moslims en andere vreemdelingen werden uitgevoerd. Vanzelfsprekend werden zij ook hierbij benadeeld. Zij mochten bijvoorbeeld geen winkels bezitten of op straat koopwaar verkopen. Wilden zij een ambacht als bakker, slager, schoenmaker of kleermaker uitoefenen, dan waren zij verplicht om eerst als

¹⁰⁶ Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, *VOC-glossarium. Verklaringen van termen, verzameld uit de rijks geschiedkundige publicatiën die betrekking hebben op de Verenigde Oost-Indische Compagnie* (Den Haag, 2000) 63.

¹⁰⁷ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, LV, plakkaat 234: Plakkaat waarbij het merken van voor de particuliere handel vrijgegeven textielsoorten verplicht gesteld wordt, plakkaat 236: Plakkaat waarbij de invoer door particuliere handelaren van Indiase witte en bonte lijnwaad beperkt wordt, plakkaat 561: Besluit houdende wijzigingen in de verpachtingvoorwaarden van de in- en uitvoerrechten op lijnwaad.

¹⁰⁸ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4540.

knecht in dienst te gaan bij een meester.¹⁰⁹ Bovenstaande voorbeelden waren specifiek gericht op de groep vreemdelingen. Opvallend is dat hier aparte regels over bestonden voor vreemdelingen ten opzichte van Singalezen.

In eerste instantie was er ook sprake van geografische segregatie. Al in 1659 moesten moslims die tussen de rivieren de Walawe en de Chilaw woonden, op last van de overheid verhuizen naar een kleiner gebied in het zuiden van eiland, rondom Galle, Matara en Weligama. Binnen drie maanden moesten zij hun huizen, landgoederen en bijbehorende bezittingen verkocht hebben en verhuisd zijn naar het aangewezen gebied. Zoals gebruikelijk in plakkaaten waarin zulke oproepen werden gedaan, werd er ook hier weer een melding gemaakt van een straf wanneer men zich niet aan het gebod hield.¹¹⁰ Hoewel Remco Raben niet precies heeft kunnen achterhalen hoe strikt deze regelgeving was, heeft hij in de archieven nauwelijks tot geen sporen gevonden van Islamitische aanwezigheid in Colombo in de eerste paar decennia na 1659. Rond de wisseling van de eeuw moeten de regels in ieder geval soepeler zijn geworden aangezien de al langer bestaande Islamitische wijken vlak buiten Colombo toen steeds dichter bevolkt werden.¹¹¹ Het bleef wel altijd verboden voor moslims en vreemdelingen om in het kasteel en het meest centrale, belangrijke deel van Colombo te wonen. Dit was slechts voorbehouden aan Compagnie dienaren.¹¹² Grond in dit gebied mocht evenmin door Moslims worden opgekocht.¹¹³

Eén van de weinige zaken waar de VOC zich niet of nauwelijks mee bemoeide in de levens van moslims was hun religie. Voor het oplossen van vraagstukken of problemen omtrent de Islam, bijvoorbeeld op het gebied van priesters of moskeeën, hadden moslims toestemming van de Compagnie om dit zelf te regelen. Hier mochten de Islamitische priesters beslissingen over nemen.¹¹⁴ Tegen betaling mochten aanhangers van de Islam ook bepaalde gebruiken blijven uitvoeren op het gebied van onder andere trouwen en kleding.¹¹⁵ Zo mochten zij schoenen dragen, wat eigenlijk alleen was weggelegd voor personen van aanzien, mits zij daarvoor een rijksdaalder per jaar betaalden aan de Compagnie.¹¹⁶ En wanneer een

¹⁰⁹ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 47: Ordonnantie. Reglement op de uitoefening van handel en bedrijf in Colombo en de vaart op Coromandel.

¹¹⁰ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 50: Plakkaat gebiedende de moslims tussen de rivier de Walawe en de Chilaw hun onroerende goederen te verkopen en zich binnen de gravetten van Galle, Matara en Weligama te vestigen.

¹¹¹ Raben, *Batavia and Colombo*, 188.

¹¹² Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, pp. CXXXVII.

¹¹³ Sivasundaram, *Islanded*, 47.

¹¹⁴ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 531: Instructie voor de commandant van Puttalam en Kalpitiya.

¹¹⁵ Wagenaar, *Galle*, pp 64.

¹¹⁶ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 375: Biljet waarbij bekend gemaakt wordt dat een aantal boeten ten gunste van de garnizoens- of krijgskassa gebracht zullen wordend.

moslim ging trouwen en bij de bruiloft de straat op wilde met trommels en dansers, moest de bruidegom tien rijksdaalders betalen.¹¹⁷ Een verklaring voor de relatief laconieke opstelling van de VOC tegenover het Islamitische geloof was haar preoccupatie met het Katholieke geloof. Na de verovering van Sri Lanka op de Portugezen waren er nogal wat Katholieke Portugezen overgebleven. Rond 1640 zouden er bijna 200.000 katholieken op het eiland wonen. Uit angst voor een herovering van Sri Lanka door de Portugezen werden deze Katholieken gevreesd en werd er alles aan gedaan om aanhangers van het Katholicisme te laten bekeren tot het Protestantisme.¹¹⁸ Ook het Boeddhisme werd meer gevreesd dan de Islam. Het machtige koninkrijk van Kandy was Boeddhistisch, waardoor het Boeddhisme ook als een gevaar werd beschouwd.¹¹⁹ Overigens werden aanhangers van niet alleen het Boeddhisme maar ook het Hindoeïsme in deze tijd als ‘heidene’ aangeduid, een teken dat polytheïstische godsdiensten niet als echte godsdiensten werden gezien.

2.4 Waardeoordelen en discriminatie

“En vermits men zedert een geruime tijd ondervonden heeft en nog dagelijks hoe langs hoe meer komt te ondervinden, dat niet alleen van de Madureese overwal maar ook van de kust Chormandel veelderlij slegt en onbequaam volk van parruassen, Mooren, enz. overkoomen...”¹²⁰

Slecht en onbekwaam volk, zo werden moslims en, meer in het algemeen, vreemdelingen genoemd.¹²¹ Ook werden vreemdelingen door de Compagnie gezien als nutteloze personen die nergens waardig genoeg voor waren. Ze zouden voor overlast zorgen op het eiland en een last zijn voor de oorspronkelijke inwoners van Sri Lanka. Ze maakten misbruik van de Singalezen door zelf niets uit te voeren maar wel te leven van het land waar de Singalezen zo hard op en voor werkten. Deze gevaarlijke types moesten zo snel mogelijk het land uitgezet worden. Een uitzondering werd gemaakt voor hardwerkende vreemdelingen die hun brood op

¹¹⁷ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 430: (Plakkaat) waarbij aan de moslims, Chittys, barbiers en wassers voorschriften omtrent kleding en trouwplechtigheden gegeven worden.

¹¹⁸ Jurrien van Goor, ‘State and Religion under the Dutch in Ceylon, c. 1640-1796’, in: Jorge Flores (ed.), *Re-exploring the Links. History and Constructed Histories between Portugal and Sri Lanka* (Wiesbaden, 2007) 211-232, aldaar 218.

¹¹⁹ Alicia Schrikker, *Dutch and British*, 48.

¹²⁰ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 453: Instructie voor de wijkmeesters van kasteel en stad van Colombo.

¹²¹ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 453: Instructie voor de wijkmeesters van kasteel en stad van Colombo.

een eerlijke manier verdienden.¹²² Moslims werden op meerdere manieren als schadelijk bevonden voor het eiland. Zo mocht de groep absoluut niet groter worden omdat een grote hoeveelheid moslims schadelijk zou zijn voor de christelijke religie en het voortbestaan hiervan op het eiland.¹²³ Een andere beschuldiging vanaf de zijde van de VOC was dat de Islamitische handelaren al het land van het eiland opeisten en daarmee dit bezit ontnamen van de Singalezen. Bovendien onttrokken Islamitische handelaren, door hun handel en zeevaart, inkomsten uit het eiland welke eigenlijk toebehoorden aan de oorspronkelijke inwoners én de rechtmatige eigenaar van het eiland, de VOC. Om dit voortaan tegen te gaan werd al in 1665 verboden om nog land aan moslims te verkopen. Hier werden ook weer zware straffen opgelegd, niet alleen voor de moslims als kopers maar ook voor de niet-Islamitische verkopers. De verkoper moest de helft van de opbrengst van het verkochte land aan de Compagnie geven, terwijl de moslim voor eeuwig verbannen werd van het eiland én al zijn bezittingen aan de Compagnie moest overdragen. Tegelijk werd besloten om hoofdgeld in te stellen voor de Islamitische groep op het eiland.¹²⁴

Dit soort waardeoordelen en discriminatie kwamen niet alleen op Sri Lanka voor. Het kwam in elke koloniale samenleving voor en was vaak gericht tegen alle etniciteiten en groepen in zo'n maatschappij. Hoewel de oorspronkelijke bewoners van het eiland hoogstwaarschijnlijk hoger in aanzien stonden dan vreemdelingen, zoals moslims, werden ook de lokale bevolkingen gediscrimineerd. In een VOC plakkaat uit de 17^e eeuw bijvoorbeeld werden ook Singalezen als vals en ontrouw bestempeld.¹²⁵ In zo'n koloniale stad waar veel etniciteiten naast en met elkaar moesten leven, onder het juk van een blanke kolonisator, werd blank als beter gezien. Blanken waren echter niet de enigen die discrimineerden. Er was ook sprake van discriminatie tussen verschillende andere bevolkingsgroepen onderling. Naast fysieke kenmerken als huidskleur kon iemands religie ook een reden zijn tot discrimineren. Voor personen van gemengde afkomst kon het nog moeilijker zijn, aangezien zij niet tot de blanke kolonisators behoorden maar ook niet tot de groep lokalen.¹²⁶

¹²² Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 627: Plakkaat betreffende de bestuursinrichting en het bestuur van de opperhoofdij Batticaloa.

¹²³ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 62: Instructie voor de dessave van Colombo.

¹²⁴ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 84: Plakkaat verbiedende de vervreemding van onroerend goed aan moslims; gebiedende de moslims maandelijks een hoofdgeld te betalen en hun eigendomsrechten op onroerend goed te bewijzen.

¹²⁵ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 62: Instructie voor de dessave van Colombo.

¹²⁶ Hendrik E. Niemeijer, *Batavia. Een koloniale samenleving in de zeventiende eeuw* (Amsterdam, 2005) pp. 40-41.

Ook in verschillende reisverslagen van VOC-dienaren uit die tijd werden geregeld waardeoordelen over de lokale bevolking uitgesproken, zoals Alicia Schrikker laat zien. Verschillende bestuurders typeerden de lokale mensen die zij tegenkwamen als onnozel, passief, lui en onderontwikkeld. Schrikker betoogt hoe deze denkbeelden op verschillende niveaus een rol speelden en vermengd werden met verlichtingsidealen.¹²⁷

2.5 Conclusie

Moslams werden om twee redenen gewantwoord door de Compagnie. Ten eerste waren zij een echte handelaarsgroep. Dit was voor een partij als de VOC, die zich speciaal op het eiland had gevestigd voor de handel in kaneel, een doorn in het oog. Daarnaast stonden moslams over het algemeen in goed contact met de koningen van Kandy. Dit was natuurlijk problematisch aangezien er constant conflicten speelden tussen de VOC en de koningen van Kandy. Een bondgenootschap tussen Kandy en de moslams was niet in het voordeel van de Compagnie. De VOC was daarom continue bezig om vreemdelingen, waaronder moslams, in de gaten te houden. Er moest keurig genoteerd en geregistreerd worden hoe de personen heetten, waar ze woonden, waar ze vandaan kwamen, welk beroep ze uitoefenden et cetera. Iedereen in de samenleving werd opgeroepen om vreemdelingen in de gaten te houden en gegevens over hen te registreren. Daarnaast had de Compagnie nog haar eigen volkstellingen om iedereen te registreren. Door deze uitgebreide registratie kon ook precies worden gezien hoeveel oeliamplichtigen er op het eiland waren. Voor de VOC was de oeliamdienst een verkapte vorm van belastinginkomsten. De Compagnie probeerde van alles om vreemdelingen, die hun plicht probeerden te ontduiken toch aan hun verplichtingen te houden. Er stonden geldstraffen op het niet op komen dagen voor de oeliamdienst. Al met al was het oeliamstelsel een lucratieve inkomstenbron voor de Compagnie. Het is dan ook niet gek dat een groot gedeelte van alle wetgeving ten aanzien van moslams en vreemdelingen betrekking had op het registreren van de oeliamplichtigen.

De VOC was met maar één doel op het eiland gekomen: het verhandelen van kaneel. Het is dan ook niet verwonderlijk dat veel belangrijke wetgeving gericht was op het verbieden van het drijven van deze en andere handel, door vreemdelingen als de moslams. De hoeveelheid wetgeving ten aanzien van de handel in kaneel, maar ook in arecanoten en parels, was vooral aanzienlijk. Eigenlijk was er vrijwel geen aspect van het dagelijks leven van moslams waar de Compagnie zich niet mee bemoeide. Een opvallende uitzondering hierop

¹²⁷ Schrikker, *Dutch and British*, 81-86, 104-110.

betrof het religieuze leven. De Compagnie kon niet vaak genoeg benadrukken dat het gedrag en de aanwezigheid van moslims op het eiland ten koste gingen van de oorspronkelijke bewoners. Daarom verbood zij het moslims vanaf 1665 om land te bezitten. Het is natuurlijk ironisch dat juist de Compagnie de moslims van zulke zaken beschuldigde, aangezien zij zelf het eiland als buitenstaander had opgeëist. Niet alleen moslims, ook Singalezen werden gediscrimineerd, net zoals eigenlijk alle bevolkingsgroepen in welke koloniale samenleving dan ook. Dit kwam ook naar voren in verschillende reisverslagen van Compagniebestuurders.

Concluderend is er geen twijfel mogelijk dat de Compagnie door middel van haar wetgeving concurrenten, in dit geval vooral de moslims, benadeelde om haar eigen positie te versterken. Ook gebruikte de VOC, net als andere kolonisatoren, wetgeving als machtsmiddel, manier van oorlogsvoering en politieke strategie. In het volgende hoofdstuk zullen we zien op wat voor manier moslims wetgeving en juridische instituten gebruikten om voor hun eigen belangen op te komen. Dan zal ook blijken of de veranderingen in wetgeving met betrekking tot handel en landbezit onder moslims terug te zien zijn in de praktijk en of hier civiele rechtszaken over zijn gestart.

Hoofdstuk 3: Moslims als procederende partij

In het vorige hoofdstuk is besproken wat het juridische beleid van de VOC was ten aanzien van de moslims op Sri Lanka. In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe verschillende Islamitische partijen gebruik maakten van het door de VOC gecreëerde juridische systeem om hun eigen belangen te behartigen. In totaal heb ik veertien civiele rechtszaken bestudeerd, waarbij minstens één van de twee betrokken partijen Islamitisch was. Zoals in het eerste hoofdstuk al naar voren kwam, hoefde het gebruik van een juridisch instituut niet meteen te betekenen dat deze partij de Compagnie als bewindhebber erkende en accepteerde. Dit hoofdstuk zal dieper in gaan op het leven van moslims in de praktijk. Een onderdeel hiervan is dat deze actoren niet meer als groep worden benaderd, maar als individu. Tegen welke conflicten liepen deze moslims aan in het dagelijks leven waardoor zij zich genoodzaakt voelden om een procedure te starten bij de Raad van Justitie? Ook dient dit hoofdstuk als controle om te zien of de vele veranderingen in wetgeving van de VOC ook daadwerkelijk van invloed waren op het dagelijks leven van moslims en er meer civiele rechtszaken werden gestart over bepaalde onderwerpen na verandering in de wetgeving.

Zoals reeds opgemerkt werden de inwoners geacht om eerst te proberen hun onderlinge conflicten zelf op te lossen. Dit kon door de zaak te laten evalueren door de stamhoofden. Ook de moslims op het eiland hadden hun eigen leiders, die konden worden ingezet als rechtspreker bij conflicten. Het conflict werd uitvoerig onderzocht door het hoofd waarna deze een uitspraak deed.¹²⁸ Als één van de twee partijen het niet eens was met de uitspraak werden de juridische instanties van de VOC ingeschakeld.¹²⁹ Soms kwam zo'n stamhoofd er zelf simpelweg niet uit en in zo'n geval werd de zaak ook overgedragen. In meerdere van de geanalyseerde rechtszaken worden leiders ook genoemd en opgeroepen als getuigen.¹³⁰ Zij konden waarschijnlijk al meer over de zaak vertellen omdat deze bij hen al een keer voorgekomen was. Blijkbaar heeft de Islamitische leider het conflict in zo'n geval niet op kunnen lossen, want de zaak is uiteindelijk bij de Raad voorgekomen. Alle andere zaken tussen twee moslims die hier bestudeerd zijn, moeten dezelfde route hebben afgelegd voordat ze bij de Raad van Justitie terecht zijn gekomen.

¹²⁸ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, 814-815.

¹²⁹ Rupesinghe, *Negotiating Custom*, 30.

¹³⁰ Zie bijvoorbeeld: Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4448.

3.1 De civiele rechtszaak als historische bron

Vanaf de jaren 70 en 80 van de vorige eeuw werd het gebruik van rechtbankdocumenten en andere juridische bronnen steeds populairder bij historici om meer te weten te komen over het dagelijkse- en sociale leven van gewone mensen uit het verleden. Dit waren vaak de enige overgebleven bronnen. Veel bronnen uit het verleden verhalen over de elite, aangezien zij altijd de taal machtig waren. Juridische bronnen zijn één van de weinige bronnen waarmee we juist wat te weten kunnen komen over het gewone volk.¹³¹ In sommige gevallen werd het door de komst van een Europees juridisch systeem in kolonies voor het eerst mogelijk voor historici om geschillen en conflicten uit de vroegmoderne tijd te onderzoeken. Bij lokale ‘rechtssystemen’ werd er namelijk niet altijd iets genoteerd of in zeer beperkte mate. Dit gold bijvoorbeeld ook voor de behandeling van conflicten in pre-koloniaal Sri Lanka, aldus Rupesinghe. In dit inheemse systeem werden pleidooien altijd alleen mondeling kenbaar gemaakt.¹³²

Opvallend in civiele rechtszaken is, dat er heel weinig naar wetten werd verwezen. Dit is een trend die John Jordan veel terugziet in onderzoek naar civiele rechtszaken door historici. Dit is niet een bewuste keuze van de historicus, maar de verwijzingen ontbreken vaak simpelweg in de documenten. Veelal werd slechts vermeld wat men fout heeft gedaan en welke straf, vaak een geldstraf, hierop stond. De specifieke wet die overtreden zou zijn, wordt niet kenbaar gemaakt.¹³³ Het onderzoek van Sirks en Hallebeek bewijst dat er ook uitzonderingen te vinden zijn. In de eerste door hun behandelde zaak, werd er verwezen naar een boek over procesrecht van een advocaat uit Delft en werd een juridische beslissing gelegitimeerd door de autoriteit van dit boek. Ook volgde er later in het proces nog een verwijzing naar de wetten uit de Statuten van Batavia betreffende slavernij. Een derde werk waar naar verwezen werd, in één van de andere zaken, was een boek van ene S. van Leeuwen waarin het Rooms-Hollands Recht werd behandeld.¹³⁴

Ook moet er rekening gehouden worden met de objectiviteit van deze zaken. Edward Muir en Guido Ruggiero waarschuwden al eerder, met betrekking tot het bestuderen van civiele rechtszaken, dat er onwaarheden in kunnen staan. Eisers lieten de gedaagden zo schuldig mogelijk lijken, terwijl gedaagden zich zo onschuldig mogelijk opstelden. Getuigen konden natuurlijk ook subjectieve verklaringen afleggen.¹³⁵ In het geval van de door mij

¹³¹ Jordan, ‘Rethinking Disputes and Settlements’, 30.

¹³² Rupesinghe, *Negotiating Custom*, 33.

¹³³ Jordan, ‘Rethinking Disputes and Settlements’, 32.

¹³⁴ Sirks en Hallebeek, ‘Uit het archief’, 393-394, 396-397, 404.

¹³⁵ Jordan, ‘Rethinking Disputes and Settlements’, 34.

onderzochte zaken is dit ook mogelijk. In deze zaken kwamen alleen maar Islamitische getuigen voor. Moslims vormden een hechte gemeenschap. Het is daarom niet ondenkbaar dat dit vrienden, familie of in ieder geval bekenden van de gedaagden en/of eisers waren. In één van de zaken beschuldigt één van de partijen de ander er van dat hij in het proces hulp heeft gekregen van machtige en rijke vrienden. Ook zou er in de zaak een vertaling van een obligatie vervalst zijn met hulp van die machtige ‘helpers’.¹³⁶ Hoewel het verleidelijk is om getuigenissen van bekenden van procederende partijen meteen als onbetrouwbaar te bestempelen, hoeft dit natuurlijk niet altijd daadwerkelijk het geval te zijn geweest.

In het geval van de hier bestudeerde civiele rechtszaken op Sri Lanka, die allemaal bij de Raad van Justitie voorkwamen, bevatten de dossiers bijna altijd dezelfde soort documenten. Ten eerste werd begonnen met de namen van de aanwezige leden van de Raad van Justitie, alsmede de namen van de afwezige leden. Daarna werden de eiser en gedaagde bij naam genoemd met als toevoeging hun woonplaatsen. Vaak werd hier ook meteen vermeld tot welke groep of etniciteit zo iemand hoorde. Aansluitend volgden bewijsstukken die door de partijen waren aangeleverd en verhoren van getuigen. In sommige gevallen zat er voor in het dossier ook nog een register waarin alle documenten uit het dossier waren opgenomen en daarmee diende als inhoudsopgave. Sirks en Hallebeek merkten al op dat het slotoordeel wel vaak mist in de dossiers. Bovendien is lang niet elk dossier meer in de originele staat. Originele documenten, zoals bewijsstukken, werden volgens de wetenschappers hoogstwaarschijnlijk terug gegeven aan de gedaagden en eisers na afloop van de zaak, waardoor de dossiers tegenwoordig kopieën hiervan bevatten.¹³⁷

3.2 De mensen

Eén van de belangrijkste doelen van deze scriptie is om meer te weten te komen over de moslims van Sri Lanka als individuen in plaats van ze als groep te zien. Wat overal naar voren komt, is dat de Islamitische gemeenschap van Sri Lanka een handelaarsgemeenschap was. Dit betekent dat alle leden van deze gemeenschap van volwassen leeftijd zouden moeten zijn geweest, mannelijk zouden moeten zijn geweest en allen het beroep van handelaar uit zouden moeten hebben geïnfuseerd. Dit was natuurlijk niet waar. Door naar demografische gegevens van de procederende moslims te kijken, kunnen we dit makkelijk ontkrachten.

Helaas werden leeftijden van de gedaagden en eisers nergens genoemd, op één uitzondering na. In deze zaak werd de persoon in kwestie in eerste instantie aangeduid als

¹³⁶ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4444.

¹³⁷ Sirks en Hallebeek, ‘Uit het archief’, 391.

‘jongeling’. Later wordt duidelijk dat hij ongeveer 16 jaar is ten tijde van de rechtszaak.¹³⁸ Wat opvallend is, is dat leeftijden van getuigen wel vaak genoteerd werden in de dossiers. In één zaak werden maar liefst zeven Islamitische mannen tegelijk opgeroepen om te getuigen, waarbij van allemaal de leeftijd werd vermeld. Vijf van de zeven mannen waren tussen de 30 en 40 jaar oud en de andere twee waren maar liefst 65 en 80 jaar oud. In een tweede rechtbankdocument uit dat dossier werden nog eens vier moslims opgeroepen om te getuigen, waarschijnlijk voor de andere partij, die ook allemaal bij leeftijd werden genoemd. De jongste van deze mannen was 25 jaar, de oudste was 40.¹³⁹ Leeftijden van getuigen liepen redelijk uiteen. In een ander voorbeeld was de jongste getuige 25 jaar en de oudste 60 jaar.¹⁴⁰ De oudste getuige die ik tegen ben gekomen was maar liefst 96 jaar.¹⁴¹

In tegenstelling tot de leeftijden, werden de beroepen van de procederende partijen wel zo nu en dan genoteerd. De thombohouder en boekhouder Benjamin Gerritsz stond rond het midden van de 18^e eeuw tegenover de ‘geneesmeester’ van het slavenhospitaal Samie Lebbe in een conflict omtrent een obligatie.¹⁴² Oemoer Poelle Ahamadoe Lebbe was lijnwaadpachter van beroep.¹⁴³ Hoewel niet iedereen functie bekend werd gemaakt in de dossiers, is het in sommige gevallen wel te vermoeden. Veel conflicten gingen over handel. Het is te verwachten dat betrokkenen bij die zaken handelaar van beroep waren. Misschien wel het opvallendste beroep onder moslims was dat van soldaat. Zowel Samsie Lebbe, als Mira Pulle Seesma Lebbe, werden geïdentificeerd als soldaat. In het geval van Samsie kwam nog naar voren dat hij daarmee drie rijksdaalders per maand verdiende.¹⁴⁴ Ook van de getuigen werd af en toe het beroep genoteerd, al gebeurde dit niet veel. In de hier eerder genoemde zaak, waarbij zo’n groot aantal getuigen betrokken was, werden bijvoorbeeld twee priesters als getuigen opgeroepen.¹⁴⁵ In een andere zaak, omtrent een stuk grond, werd ook weer een priester als getuige ondervraagd.¹⁴⁶

De groep moslims die procedeerde, was redelijk homogeen qua geslacht. Vrijwel alle procederende partijen, of het nu eisers of gedaagden waren, waren mannen. Een enkele keer kwamen er ook een vrouw voorbij in zo’n proces. Vaak kwam dit omdat haar man overleden

¹³⁸ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4536.

¹³⁹ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4463.

¹⁴⁰ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4343.

¹⁴¹ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4342-4343.

¹⁴² Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4253.

¹⁴³ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4532.

¹⁴⁴ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4444 en Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4516.

¹⁴⁵ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4463.

¹⁴⁶ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4343.

was en zij als weduwe en erfgename zijnde verwickeld was geraakt in een zaak waar haar man in eerste instantie betrokken bij was.¹⁴⁷ Een uitzondering hierop lijkt de zaak tussen een Islamitische soldaat en de Islamitische vrouw Oedoema Naatja, waarin de laatste wordt aangeklaagd wegens smaad en laster. Hoogstwaarschijnlijk was haar man al geruime tijd overleden toen de zaak van start ging. Zij werd pas ergens halverwege het dossier een keer beschreven als de weduwe van de moslim Pakkier Mira, maar dit lijkt puur ter identificatie van haar als persoon te zijn.¹⁴⁸ De zaak rondom Oedoema Naatja zal in paragraaf 3.4 uitvoeriger worden besproken. De getuigen waren, op één uitzondering na, wel allemaal mannen. In het proces rondom Sinne Auroeman, besproken in de inleiding van deze scriptie, kwam een Islamitische vrouw van 50 jaar voorbij, die optrad als getuige. Mogelijk was het voor vrouwen niet gebruikelijk om te getuigen. Specialisten op dit gebied, zoals Carla van Wamelen en Donald Haks, geven geen opheldering over dit fenomeen. Geen van deze historici vermeldt iets over het wel of niet mogen getuigen van vrouwen in de Republiek of in de overzeese kolonies in de achttiende eeuw. Haks en van Wamelen gaan wel in op het onderwerp van vrouwen in de Republiek en het voeren van een proces. Ongetrouwde, meerderjarige vrouwen mochten alleen deelnemen aan een proces als zij een voogd hadden die voor haar instond. Een gehuwde vrouw mocht alleen een proces voeren als zij vertegenwoordigd werd door haar man.¹⁴⁹ Volgens Rupesinghe namen vrouwen op Sri Lanka wel zelfstandig deel aan rechtszaken als procederende partij, in tegenstelling tot in de Republiek zelf. Dit had volgens de historica alles te maken met het feit dat vrouwen in het inheemse rechtssysteem ook al zelfstandig procedeerden.¹⁵⁰ Toch was er tenminste in één van de door mij geanalyseerde zaken sprake van een Islamitische man, die als voogd optrad voor zijn Islamitische vrouw.¹⁵¹ Bij haar eigen onderzoek naar de Landraad, kwam Rupesinghe er bovendien achter dat in de door haar bestudeerde rechtszaken slechts vier procent van de getuigen vrouwen waren. Haar voorzichtig geformuleerde verklaring hiervoor is dat de meningen en getuigenissen van vrouwen wellicht niet als geloofwaardig werden gezien in de door mannen gedomineerde samenleving.¹⁵² In mijn eigen onderzoek kan het daarnaast nog

¹⁴⁷ Zie bijvoorbeeld: Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4536 en Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4517.

¹⁴⁸ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4516.

¹⁴⁹ Donald Haks, *Huwelijk en gezin in Holland in de 17de en 18de eeuw. Processtukken en moralisten over aspecten het laat 17de- en 18de-eeuwse gezinsleven* (Assen, 1982) 153 en Van Wamelen, *Family life*, 228-229.

¹⁵⁰ Rupesinghe, *Negotiating Custom*, 200-201.

¹⁵¹ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4517.

¹⁵² Rupesinghe, *Negotiating Custom*, 84.

hebben meegespeeld dat er binnen de Islam wellicht ook nog bepaalde regelgeving was over het al dan niet mogen getuigen van vrouwen.

Wat meteen naar voren komt in de dossiers van de civiele rechtszaken, is de identificatie van de deelnemende partijen. Er werd bij iedereen vermeld wat voor etniciteit iemand had of tot welke groep hij/zij behoorde. Zeer recent is er nog onderzoek gedaan naar dit fenomeen. De auteur merkt terecht hierover op, dat het achteraf lastig vast te stellen is door wie die labels werden bedacht en toegepast. Kwamen deze van de VOC bestuurders, deed de klerk dit die de zaak vastlegde of waren het de partijen zelf die zichzelf zo identificeerden?¹⁵³ Kennelijk was het in ieder geval voor de VOC en de klerk van belang om te noteren wat voor afkomst iemand had. Het benoemen van iemands achtergrond werd namelijk niet alleen gedaan bij de eisers en gedaagden, maar ook bij alle andere personen die voorbij kwamen in de documenten. Ook wanneer er getuigen werden opgeroepen en ondervraagd, werd er genoteerd dat zij moslim, Chettiyar of een andere afkomst hadden. Hetzelfde gold voor tolken die meewerkten aan een zaak. In één zaak werd zelfs de grootvader van een partij, die allang was overleden, bij zijn etniciteit genoemd. De Islamitische eiser in de zaak, Aijderoos Lebbe Sela Lebbe, wordt namelijk genoemd als de kleinzoon van de overleden Chetty Marcair.¹⁵⁴

Dit is om nog een andere reden interessant, namelijk als aanwijzing voor het bestaan van gemengde huwelijken tussen moslims en andere bevolkingsgroepen op het eiland. Hoogstwaarschijnlijk is deze Marcair getrouwd geweest met een moslim of was één van zijn kinderen getrouwd met een moslim. Een andere mogelijkheid zou zijn dat Aijderoos Lebbe Sela Lebbe of één van zijn (groot)ouders zich later heeft bekeerd tot de Islam. Tot nu toe zijn zulke gevallen echter niet bekend, behalve als het om (vrijgelaten) slaven gaat, die nog wel eens de religie van hun slavenhouder overnamen. Vasundhara Mohan beargumenteert dat moslims in ieder geval in de pre-koloniale tijd geregeld trouwden met Tamil vrouwen. Moslims stonden in goed contact met de Tamil gemeenschap dankzij de handel die onderling werd gedreven. Daardoor ontstonden er ook huwelijken om deze banden te versterken.¹⁵⁵ Remco Raben daarentegen vond juist geen aanwijzingen dat moslims zich door middel van huwelijk mengden met anderen buiten hun eigen religieuze groep. Dit was in ieder geval in Colombo het geval.¹⁵⁶ Ook Edward Alpers beargumenteert, ten aanzien van de moslims van

¹⁵³ Lucas Jan Bulten, *Making up ethnicities? Identificatie van de Ceylonese bevolking onder het bewind van de Vereenigde Oostindische Compagnie, 1766-1796* (Nijmegen, 2017) 4, 38.

¹⁵⁴ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4225-4227.

¹⁵⁵ Vasundhara Mohan, 13.

¹⁵⁶ Raben, *Batavia and Colombo*, 251.

de Coromandelkust, dat zij liever trouwden met vrouwen uit eenzelfde soort moslimgemeenschap van Sri Lanka of Indonesië, dan met Tamil-vrouwen.¹⁵⁷

In elke zaak werden wel getuigen opgeroepen. Wanneer de eiser of gedaagde zelf een moslim was, waren de getuigen vrijwel allemaal, op enkele uitzonderingen na, ook Islamitisch. Dit kan duiden op een geïsoleerde positie van moslims en een teken dat er weinig contact bestond in het dagelijks leven met andere etnische of religieuze groepen. Er was immers blijkbaar vrijwel nooit een niet-Islamitisch persoon in de buurt of op de hoogte als een moslim verwickeld raakte in een conflict. Zaken die spelen tussen twee moslims, en waar ook nog eens veel Islamitische getuigen bij betrokken waren, moeten wel voor onrust of breuken binnen de Islamitische gemeenschap hebben gezorgd. In de zaak tussen de moslims Aydroos Lebbe Sinne Lebbe Marcair en Moestava Lebbe Kannecapulle Lebbe werden bijvoorbeeld maar liefst zeven moslims opgeroepen om voor beide partijen te getuigen.¹⁵⁸ Volgens Daniel Smail was het voeren van een civiel proces alleen mogelijk met (financiële) ondersteuning van familie en vrienden. Op deze manier droeg procesvoering ook bij aan het definiëren van sociale groepen, aldus de historicus.¹⁵⁹ Een duidelijke aanwijzing voor het bestaan van een monocultuur onder de moslims, was te zien in de eerder genoemde zaak van Sinne Auroeman. In deze zaak stond de vraag centraal of de inmiddels moslim geworden Sinne een slaaf was of niet. Sinne zou toebehoord hebben tot een kaste van zilversmeden, ook wel kammalers genoemd, in de Coromandelkust-regio, voordat hij werd meegenomen en al dan niet tot slaaf werd gemaakt. De jongen verklaarde dat hij bang was dat hij niet meer geaccepteerd zou worden door zijn ouders en zijn vrienden als hij terug zou keren, blijkt uit een letterlijk citaat. Hij vroeg zich af ‘... of hij wel bij Zijne vrienden mag weeder koomen terwijl hij tot Mahometaan besneeden geworden is, en dat volk onder de kammalers van de kust, nooit toegestaan of ingelijfd kan worden.’¹⁶⁰ Ondanks dat Sinne eigenlijk tot die kaste zou hebben toebehoren, zou hij waarschijnlijk niet meer geaccepteerd worden nu hij een moslim was. Hoewel bovenstaand voorbeeld iets zegt over uitsluiting bij sociale groepen in de Coromandelkust-regio, is het goed mogelijk dat ditzelfde fenomeen ook aanwezig was bij groepen op Sri Lanka. Deze twee samenlevingen hadden door de aanwezige kastenstelsels en het eeuwenlange onderlinge contact veel overeenkomsten.

Natuurlijk bestond er wel degelijk contact met niet-moslims, aangezien sommige zaken speelden tussen een moslim en een niet-moslim. Vooral de zakelijke conflicten

¹⁵⁷ Alpers, *The Indian Ocean*, 60.

¹⁵⁸ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4463-4465.

¹⁵⁹ Smail, *The Consumption of Justice*, 21, 70.

¹⁶⁰ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4536.

speelden tussen een moslim en een niet-moslim, waardoor in ieder geval duidelijk is dat er in het zakenleven wel sprake was van contact tussen personen met verschillende achtergronden in etniciteit of religie. Toch blijft het opvallend dat van de veertien zaken er negen tussen twee moslims spelen en maar vijf tussen een moslim en een niet-moslim.

3.3 De conflicten

Een andere vraag, die ik al in de inleiding van deze scriptie stelde, was wat er zoal speelde in het dagelijks leven van de Islamitische bewoners en bezoekers van het eiland? Om hier achter te komen, is het zinvol om naar de onderwerpen van de conflicten zelf te kijken. Het grootste deel van de door mij geanalyseerde zaken gingen, niet geheel verrassend, over handel en geldleningen of andere financiële aangelegenheden. Zeven van de veertien dossiers hebben zo'n onderwerp. Twee van deze zeven rechtszaken betroffen een zakelijk geschil over lijnwaden. Voor het boekjaar 1792/1793 was de moslim Omoer Pulle Achamaado Lebbe door de VOC aangesteld als lijnwaadpachter. Hij raakte dat jaar twee keer in conflict over een lading lijnwaden. Hij is overigens de enige persoon die in meerdere rechtszaken voorkomt. In de eerste zaak stond de lijnwaadpachter tegenover de compagniedienaar Barent Nicolaas Degen. Het conflict had als inzet een lading lijnwaden uit Madras die Degen daar had gekocht. Hij had waarschijnlijk niet genoeg pachtpenningen betaald aan de pachter. Daarop nam een representant van de pachter, de schoonzoon van Lebbe, de lading lijnwaden in zonder ze te merken, terwijl dit wel zijn plicht was.¹⁶¹ Dit merken van de lijnwaden was al in 1717 verplicht gesteld door de VOC.¹⁶² Ook hield de schoonzoon van de pachter de lading lijnwaden bij zich, in plaats van het te bezorgen bij Degen. Degen had de hele lading lijnwaden met een lening gekocht. Die lening kon hij lange tijd niet afbetalen, omdat hij zijn koopwaar nog niet had kunnen verkopen. Pas na vier maanden kreeg hij zijn handelswaar terug. Aangezien zijn lening meer dan 20.000 rijksdaalders betrof, moest Degen een astronomisch bedrag aan rente betalen in die vier maanden. De compagniedienaar eiste een schadevergoeding van de pachters schoonzoon voor deze schade. De Raad concludeerde dat Omoer Pulle Achamaado Lebbe nog 1613 rijksdaalders en 21 en 9/20^e stuivers aan pachtpenningen moest ontvangen van Degen. Anderzijds moest de pachter een onbekend

¹⁶¹ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4532.

¹⁶² Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 234: Plakkaat waarbij het merken van voor de particuliere handel vrijgegeven textielsoorten verplicht gesteld wordt.

bedrag als schadevergoeding aan Degen betalen.¹⁶³ De tweede zaak waarin de lijnwaadpachter betrokken was, is in het vorige hoofdstuk al door mij besproken.

Over het algemeen waren de Islamitische handelaren vermogend. Hierdoor waren moslims naar verloop van tijd ook actief in de financiële sector. Zo konden ze geld investeren maar ook geld uitlenen.¹⁶⁴ Dit is ook terug te zien in de rechtszaken, want meerdere zaken betreffen een uitstaande lening die niet wordt terugbetaald of andere conflicten omtrent obligaties. In 1752 werd de zaak van de moslims Agamadoe Neyna Segoe Lebbe tegen Moestava Lebbe Mira Lebbe behandeld door de Raad. Het dossier maakt melding van een valse obligatie ter waarde van 220 rijksdaalders die was uitgegeven. Het conflict lijkt ver terug te gaan. De eiser zou in het jaar 1717, dus 35 jaar eerder, 68 rijksdaalders hebben geleend van de vader van de gedaagde.¹⁶⁵ Enkele decennia later speelden een soort gelijk geschil, ook tussen twee moslims onderling en ook betreffende een vervalste obligatie. De Islamitische eiser in het proces had 72,5 rijksdaalders geleend van de eveneens Islamitische gedaagde, met de afspraak om dit bedrag terug te betalen, inclusief een rente van 1 rijksdaalder per maand. Later bleek dat de hiervoor uitgegeven obligatie vervalst was door de gedaagde.¹⁶⁶ Een derde zaak omtrent een obligatie werd in 1778 behandeld. Hoewel de obligatie zelf in dit geval niet vals was, was de obligatie wel op een ‘frauduleuze’ wijze overgezet op de naam van de moeder van een van de partijen.¹⁶⁷ Mogelijk was dit gedaan om onder het terugbetalen van de lening uit te komen, maar dit is slechts speculatie. De VOC had er verder niets op tegen als bewoners onderling geld aan elkaar uitleenden. Zij gaf in een plakkaat tevens aan dat wanneer iemand niet terug betaalde binnen de afgesproken termijn, de geldverstrekker een civiele procedure kon starten.¹⁶⁸

Zoals eerder gezegd, is er niet veel bekend over het dagelijks leven van de moslims op Sri Lanka. Datgene wat we wel weten, gaat voornamelijk over hun rol als handelaren. Om meer te weten te komen over het verdere leven van deze groep, is het wenselijk om ook naar de conflicten te kijken die juist niet over handel gingen. Zo werden er ook zaken uitgevochten over stukken land en zien we moslims als grondbezitters. Bij dit soort zaken werden vaak extracten uit de landthombo's aangevoerd als bewijsstukken. Dit was ook het geval in de zaak tussen de moslims Assena Meestrie Mira Poelle en Madelewa Markair Aghamadoe Lebbe. De

¹⁶³ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4532.

¹⁶⁴ Schrikker, *Dutch and British*, 50.

¹⁶⁵ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4279.

¹⁶⁶ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4444.

¹⁶⁷ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4448.

¹⁶⁸ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 496a: Optekening van gewoonterecht bij de Wellales in het district Puttalam betreffende erfrecht, onroerend goed recht, verpanding, slavenbezit en geldleningen.

mannen hadden onenigheid over de ‘tuin’ genaamd Markelepallilangewatte, gelegen bij St. Sebastiaan. Beiden beweerden dat zij de rechtmatige eigenaar waren van het stuk land.¹⁶⁹ Ook bij een andere procedure vochten twee personen uit wie de rechtmatige eigenaar van een stuk land was. De inzet van het conflict was een stuk land gelegen buiten de noordoostelijke zijde van Colombo in het gebied Kotahena. De Raad gaf de eiser Ismael Lebbe 14 dagen de tijd om te bewijzen dat het gebied daadwerkelijk van hem was. Ook de gedaagde werd gevraagd om een eigendomsbrief te overleggen van de ‘tuin’. De gedaagde was in dit geval niet een medemoslim maar een Chettiyar. Bij dit soort zaken is het aannemelijk dat ze eerst zijn voorgekomen bij één van de landraden, maar dat er daarna een hoger beroep is gekomen en de zaken uiteindelijk door de Raad van Justitie in Colombo zijn behandeld. Er zaten namelijk ook documenten in het dossier met namen van aanwezige inlandse hoofden in de raad.¹⁷⁰ Zoals eerder gezegd, waren inlandse hoofden alleen onderdeel van de Landraden en niet van de Raden van Justitie en de Civiele Raden. Dit zullen dus doorgestuurde stukken zijn, die waren opgesteld bij een eerder proces in de Landraad. In hoofdstuk twee was al te lezen dat de VOC in 1665 een wet instelde waarin verboden werd om land te verkopen aan moslims. Moslims die al land bezaten, moesten dit bezit binnen drie maanden opgeven bij de VOC. Volgens Remco Raben werd het verbod op landbezit onder moslims echter opgeheven in 1746.¹⁷¹ We weten door bovenstaande zaken in ieder geval dat moslims na de opheffing van het verbod weer stukken grond in hun bezit kregen.

Slavernij was een ander veelvoorkomend onderwerp van conflicten. De Islam accepteerde slavernij en slavenhandel en had hier geen morele bezwaren tegen. Moslims waren van oudsher zeer actief in de Oost-Afrikaanse slavenhandel en brachten duizenden slaven van Oost-Afrika naar de landen rondom de Indische Oceaan. In de Islamitische wereld werd een slaaf zowel als een bezit gezien als een persoon met bepaalde rechten. Volgens Murray Gordon, auteur van een boek over slavernij in de Arabische wereld, mochten slaven niet gescheiden worden van hun kinderen, buitensporig werk verrichten of mishandeld worden. Wat Gordon verder nog opmerkt, is dat iemand die geboren is als moslim nooit tot slaaf mag worden gemaakt. Of men zich in de praktijk altijd aan dit soort regels hield, is nog maar de vraag. Het was hoe dan ook gebruikelijk dat slaven de religie van zijn of haar slavenhouder overnam. Zo kwam het toch voortdurend voor dat moslims Islamitische slaven

¹⁶⁹ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4342-4343.

¹⁷⁰ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4344.

¹⁷¹ Raben, *Batavia and Colombo*, 108.

in hun bezit hadden.¹⁷² Een voorbeeld van zo'n Islamitische slaaf was de jongeman Sinne Aroeman.¹⁷³ Binnen de Islamitische wetgeving was het overlijden van de slavenhouder één van de kansen voor een slaaf om vrij te komen. Dit gebeurde volgens de zogeheten *tadbir*-procedure. Dit was niets anders dan het uitspreken door de slavenhouder naar de slaaf dat hij of zij vrij zou zijn na de dood van hun meester.¹⁷⁴ Het lijkt er niet op dat alle moslims of hun erfgenamen op Sri Lanka zich hieraan hielden, want er zijn meerdere zaken uitgevochten tussen Islamitische slavenhouders of erfgenamen en hun slaven over hun emancipatie. Zo beweerden de slaven van Aydroos Lebbe Slema Lebbe's inmiddels overleden opa dat zij al vrij waren gemaakt. Hoogstwaarschijnlijk had Aydroos de slaven geërfd en was hij het niet met de beslissing van zijn opa eens. De slaven eisten daarnaast dat Aydroos de onkosten van het proces zou betalen. Overigens waren deze slaven, of in ieder geval een deel van hen, ook Islamitisch.¹⁷⁵ Ook slavine Maimoen en haar dochter Koentjema waren door hun Islamitische eigenaar geëmancipeerd, maar ook in hun situatie was er achteraf onenigheid ontstaan over de al dan niet vrije status van de slaven.¹⁷⁶ Omdat slaven normaal gesproken min of meer buiten de samenleving vallen, is het opmerkelijk dat zij het recht hadden om te procederen op Sri Lanka ten tijde van het bestuur van de VOC.

3.4 Beweegredenen en kosten

De eerder genoemde Simon Roberts beargumenteerde al dat er dikwijls een hele andere reden aan een juridische procedure ten grondslag lag, dan waar het conflict in eerste instantie over leek te gaan.¹⁷⁷ Daniel Smail zal het ongetwijfeld eens zijn met de uitspraak van Roberts. Zoals ik eerder beargumenteerde was het voor Smail duidelijk dat mensen in laatmiddeleeuws Marseille civiele rechtszaken aanspannen op basis van bepaalde emoties. Dat emoties als wraak en eer ook in de koloniale context ten grondslag konden liggen aan het aanklagen van iemand, bewijst een zaak tussen twee moslims zich afspelend tegen het einde van de 18^e eeuw. De eiser was de jonge Islamitische soldaat Samsie Lebbe, die in het verleden beschuldigd werd van de moord op de zoon van de vrouwelijke gedaagde. Nadat zijn onschuld was gebleken, klaagde de soldaat de vrouw aan wegens geleden schade, hoon, smaad en schande. Hij eist daarbij een schadevergoeding van 500 rijksdaalders voor de

¹⁷² Murray Gordon, *Slavery in the Arab World* (New York, 1989) 5, 14, 20, 24, 27.

¹⁷³ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4536.

¹⁷⁴ Gordon, *Slavery in the Arab World*, 40-41.

¹⁷⁵ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4225-4227.

¹⁷⁶ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4517-4518.

¹⁷⁷ Simon Roberts, 'The Study of Dispute: Anthropological Perspectives', in: John Bossy (ed.), *Disputes and Settlements. Law and Human Relations in the West* (Cambridge, 1983)

schade die hij geleden had door haar beschuldigingen. Samsie had in afwachting van het onderzoek zelfs enkele maanden gevangen gezeten totdat was gebleken dat hij onschuldig was. De gedaagde vond de schadevergoeding van 500 rijksdaalders veel te hoog. Ze vroeg zich af bij de Raad hoe het kon, dat hij zo veel schade had geleden, als men bedacht dat hij als soldaat 3 rijksdaalders per maand verdiende en door toedoen van dit proces maar een paar maanden niet had kunnen werken.¹⁷⁸ Er wordt vaak aangenomen dat het vooral in hogere kringen belangrijk was om aanzien te hebben en om de eer hoog te houden. De eiser in deze zaak was echter iemand van lagere klasse, namelijk een soldaat. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de Islamitische achtergrond van de aanklager een rol heeft gespeeld. Het verdedigen van de eer en het hooghouden van de goede naam is immers binnen de Islam van groot belang.

Bij het bestuderen van bovenstaande zaak is het niet moeilijk om emoties als eer en wraak te herkennen als redenen om te procederen. Bij conflicten over handel, geld of bezit lijkt dat op het eerste oog wat lastiger. Volgens Smail had de meerderheid van de civiele rechtszaken in delen van Middeleeuws Frankrijk ook al betrekking op schulden, leningen en aanverwante financiële zaken.¹⁷⁹ Zoals in de vorige paragraaf naar voren is gekomen, was dat in koloniaal Sri Lanka, in ieder geval wat betreft de Islamitische bevolking, niet anders. Een reden die de historicus geeft voor het starten van procedures over deze onderwerpen, is om het gevoel van zelfrespect te herstellen. Ook is het denkbaar dat er veel onderlinge concurrentie zal zijn geweest tussen handelaren. Concurrentie zal zeker tot haat en nijd kunnen hebben geleid. Het voor het gerecht slepen van iemand, en de zaak winnen, kan natuurlijk een ultieme poging zijn om de concurrentie uit te schakelen.¹⁸⁰

In het taalgebruik van de procederende partijen zijn emoties makkelijk te herkennen en is te zien hoe emoties duidelijk meespeelden in een proces. Samsie Lebbe noemde zijn tegenstander in het proces een boosaardige vrouw. Aan de andere kant noemde zij zichzelf een arme vrouw.¹⁸¹ Ook Magedoen Poelle Oemoer Neijna had nogal wat negatiefs te melden over de gedaagden in zijn zaak. Hij beschuldigde zijn medemoslims Kadiri en Kadir Lebbe Mira Lebbe ervan listig, achterbaks en doortrapt te zijn.¹⁸² In andere zaken werden niet alleen personen op een dergelijke manier geïdentificeerd maar ook acties, gedrag of handelingen van die personen. De gedaagde Lebbe Saaijboe sprak in zijn proces over een kwade zaak en vuile

¹⁷⁸ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4516.

¹⁷⁹ Smail, *The Consumption*, 39.

¹⁸⁰ Ibidem, 87, 89.

¹⁸¹ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4516.

¹⁸² Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4448.

listen.¹⁸³ In het conflict tussen Aydroos Lebbe Slema Lebbe en zijn grootvaders slaven werden er beschuldigingen geuit van een onrechtvaardige behandeling en arrogant gedrag.¹⁸⁴ Dit soort identificaties van zichzelf, de ander en handelingen door middel van vaak negatieve bijvoeglijke naamwoorden duiden op een emotionele lading. Daarnaast is het voor te stellen dat het gebruik van deze termen ook een manier was om het beeld van zichzelf, de tegenstander en/of de situatie te reconstrueren en zo de uitkomst van de zaak te beïnvloeden.

Waar Smail zich vooral over verbaasde in zijn onderzoek was het feit dat men blijkbaar zulke sterke overtuigingen had om iemand te vervolgen, dat het voor lief werd genomen dat het nogal wat kostte om een civiele procedure te starten. Nadeera Rupesinghe betoogt, dat er ook hoge kosten waren verbonden aan het aangaan van een civiele rechtszaak bij de Landraad op Sri Lanka. Het was volgens haar lastig voor arme mensen om de kosten op te brengen.¹⁸⁵ In ieder geval stonden er boetes op als één van beide partijen niet op kwam dagen bij zo'n zaak. De eiser in de zaak moest een rijksdaalder per dag betalen en de gedaagde betaalde een halve rijksdaalder, behalve als zij een geldige reden hadden voor hun afwezigheid. Ook moest de eiser alle onkosten betalen, die er bij kwamen kijken als de hoorzitting verplaatst moest worden naar een andere dag door zijn afwezigheid. Bewijsstukken mochten aangeleverd worden, maar ook dit moest allemaal op eigen kosten gebeuren. In enkele gevallen en bij hoge uitzondering kon de Raad beslissen om die kosten te vergoeden. Bij het eventueel inschakelen van een gemachtigde of procureur, eigenlijk zoiets als een advocaat, moesten die kosten zelf betaald worden door de partij.¹⁸⁶ Het kwam vaak genoeg voor dat de proceskosten uiteindelijk hoger waren dan de waarde van de inzet van het conflict.¹⁸⁷ Volgens Alicia Schrikker wilde de VOC de kosten om te procederen daarom zo laag mogelijk houden. Enerzijds was dit uit eigenbelang. De belasting op grondbezit werd een steeds belangrijke bron van inkomsten voor de Compagnie. Het was dus van belang om conflicten over landbezit zo snel mogelijk op te lossen, zodat er volop belasting kon worden geïnd. Anderzijds wilde de VOC het gebruik van het rechtssysteem toegankelijk maken voor iedereen.¹⁸⁸ Zij was bang dat arme mensen afgeschrikt zouden worden door de hoge proceskosten en niet meer naar de rechtbank zouden stappen. Dit zou onderdrukking door de

¹⁸³ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4444.

¹⁸⁴ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4226.

¹⁸⁵ Nadeera, *Negotiating Custom*, 34-36.

¹⁸⁶ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 628: Instructie voor de landraden, met geïnsereerde extract-resoluties.

¹⁸⁷ Nadeera, *Negotiating Custom*, 36.

¹⁸⁸ Schrikker, 'Conflict Resolution', 231.

rijke inlanders tot gevolg kunnen hebben. De Compagnie gaf daarom in 1789 een plakkaat uit voor de landraden met uitgebreide instructies om de kosten zo laag mogelijk te houden.¹⁸⁹

De kosten van een civiele rechtszaak voorkomend bij de Raad van Justitie waren hoogstwaarschijnlijk minstens net zo hoog als bij een zaak bij de Landraad, hoewel voor beide soorten procedures geldt dat het niet helemaal duidelijk is waar die kosten precies voor waren. Rupesinghe weet in ieder geval te melden dat het bij zaken van de Raad van Justitie gebruikelijk was om een adviseur in de armen te nemen, dit in tegenstelling tot de Landraad waarbij dit volgens haar zeggen niet gebruikelijk was. Zo'n adviseur was in ieder geval een kostenpost, want deze moest op eigen kosten ingehuurd worden. Als gedaagde liep je daarnaast natuurlijk ook het risico dat je schuldig bevonden werd en een flink geldbedrag moest betalen. We weten inmiddels dat zaken die voorkwamen bij de Raad van Justitie om een bedrag van tenminste 120 rijksdaalders draaiden. Dit moet voor die tijd een flink bedrag zijn geweest. Ook was de procedure bij de Raad van Justitie langduriger en uitgebreider en daardoor automatisch kostbaarder volgens Rupesinghe. Zaken bij de Landraad voorkomend, werden behandeld door middel van een korte orale procedure. Processen bij de Raad van Justitie waren diepgaander en bevatten ook pleidooien.¹⁹⁰ In meerdere van de door mij bestudeerde rechtszaken kwam naar voren dat personen bepaalde kosten of boetes niet konden opbrengen. Zo verzocht een Islamitische vrouw de Raad om haar pro deo te verlenen. Getuigenissen van het Islamitische hoofd en anderen uit haar omgeving moesten bewijzen dat zij inderdaad minder bedeeld was en niet in staat was om zelf voor de kosten op te draaien.¹⁹¹ Ook Oedoema Naatja, de vrouw die werd beschuldigd van smaad en laster, gaf te kennen bij de Raad dat zij een arme vrouw was en niet in staat was om proceskosten te betalen. De kosten van de eerdere zaak, waarbij zij Samsie Lebbe beschuldigd had van het vermoorden van haar kind, had zij ook nog niet betaald. Oedoema Naatja had daarnaast ook een procureur, genaamd Pieter Gomes, in dienst genomen om documenten op te stellen, wat de totale kosten nog eens hoger maakten. Overigens mocht deze Gomes, om een voor mij onbekende reden, zijn ambt drie maanden niet meer uitvoeren naar aanleiding van de rechtszaak tussen Samsie Lebbe en Oedoema Naatja.¹⁹²

¹⁸⁹ Hovy, *Ceylonees Plakkaatboek*, plakkaat 628: Instructie voor de landraden, met geinsereerde extract-resoluties.

¹⁹⁰ Rupesinghe, *Negotiating Custom*, 34-36.

¹⁹¹ Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4448.

¹⁹² Nationaal Archief, Den Haag, nummer toegang 1.11.06.08, inventarisnummer 4516.

3.5 Conclusie

In dit hoofdstuk is gekeken hoe Islamitische partijen het juridische systeem van de VOC op Sri Lanka gebruikten om op te komen voor hun eigen belangen. Tevens is getracht om meer te weten te komen over de Islamitische bewoners van het eiland zelf. Wie waren zij? Hoe zag hun dagelijks leven er uit? Dit is gedaan door veertien civiele rechtszaken te bestuderen, waarbij ten minste één van de betrokken partijen Islamitisch was.

Om meer te weten te komen over deze mensen als individuen, is er gekeken naar simpele demografische gegevens als leeftijd, geslacht en beroep. Wat opviel bij de bestudering van de bronnen, was dat de leeftijd van de gedaagden en eisers nooit werden genoteerd. Des te merkwaardiger is dat dit wel werd gedaan in sommige zaken bij de getuigen. Getuigen van allerlei leeftijden kwamen voorbij. De jongste was 17 en de oudste was al 96. Alle getuigen die in de door mij bestudeerde dossiers waren opgeroepen bleken volwassenen. Wat geregeld opgenomen werd in de rechtbankdocumenten was het beroep van de procederende partijen. Beroepen van deze personen liepen zeer uiteen, zo was er een lijnwaadpachter maar ook artsen, handelaren en soldaten. Er waren een stuk meer mannen betrokken bij de rechtszaken dan vrouwen. Getuigen waren zelfs, op een enkeling na, alleen maar mannen. Daardoor zijn de civiele rechtszaken minder geschikt gebleken om veel te weten te komen over de vrouwen en kinderen uit de Islamitische gemeenschap. In zaken waarbij een moslim betrokken was, waren de getuigen bijna ook allemaal Islamitisch. Dit lijkt aan te geven dat moslims voornamelijk contact hadden met andere moslims en minder met personen van andere afkomst. Zulke civiele procedures moesten wel effect hebben gehad op het wel en wee binnen de Islamitische samenleving, vooral als er ook veel Islamitische getuigen bij betrokken waren. Opmerkelijk genoeg leken er geen vaste eisen voor wat er precies over personen vermeld moest worden in zo'n dossier. Alleen het feit dat iemand moslim was en de woonplaats werden in alle gevallen genoteerd. Dit gold overigens alleen voor de gedaagden en eisers. Van getuigen werden weer niet of nauwelijks de woonplaats genoteerd.

In eerdere hoofdstukken is al gebleken dat de moslimgemeenschap op Sri Lanka vooral een handelaarsgroep was. Dit is ook naar voren gekomen in de rechtbankdossiers. De helft van alle procedures gingen over handel en financiële zaken. Twee zaken over lijnwaden passeerden de revue, evenals vijf zaken over obligaties en geldleningen. In de zaak tussen de lijnwaadpachter en Barent Nicolaas Degen, over een lading lijnwaden, kwam heel duidelijk een link tussen VOC wetgeving in theorie en praktijk naar voren. In 1717 was door de VOC al verplicht dat lijnwaden voor particuliere handel gemerkt moesten worden. De

lijnwaadpachter, of in dit geval zijn vertegenwoordiger, had daar in deze kwestie in verzaakt en was mede daarom voor het gerecht gedaagd. Ook kwamen er onderwerpen als landbezit aan bod. In hoofdstuk twee kwam nog voorbij dat de VOC een verbod op landbezit onder moslims instelde in 1665. In 1746 werd dit verbod opgeheven en zien we dat moslims meteen weer actief worden in het kopen van land. Hierin zien we dus ook dat de door de VOC uitgevoerde wetgeving wel degelijk van invloed was op het dagelijks leven van de moslims.

Daniel Smail beargumenteerde hoe emoties een rol speelden bij het aangaan van een civiele rechtszaak in het geval van laatmiddeleeuws Marseille. Ook in de civiele rechtszaken op Sri Lanka ten tijde van de VOC waren emoties als eer en wraak te herkennen. Dit was niet alleen te zien in de reden om de procedure te starten, maar ook aan het taalgebruik van de procederende partijen. Emoties konden zo hoog oplopen dat men het, ondanks de hoge kosten, de procesgang waard bleek te vinden. Wellicht kan dit ook een verklaring zijn voor het hoge aantal zaken over handel en geld. Handelaren en geldverstrekkers waren over het algemeen vermogend dus behoorden zij tot de weinigen die zich zo'n zaak konden veroorloven. Anderzijds noemde ik al de soldaat Samsie Lebbe, die drie rijksdaalders per maand verdiende, maar het toch de moeite waard vond om Oedoema Naatja aan te klagen. Mogelijk leende of kreeg men wel eens geld van vrienden of familie om zulke zaken aan te gaan of voort te zetten.

Conclusie

In dit onderzoek is geanalyseerd hoe twee actoren op het eiland Sri Lanka gebruik maakten van het koloniale rechtssysteem dat daar bestond en hier uit eigenbelang gebruik van maakten. Ten eerste was dit de Verenigde Oost-Indische Compagnie, die vanaf 1638 steeds meer macht kreeg op het eiland. De andere partij was de groep moslims die op het eiland gevestigd was. Dit waren niet alleen permanente bewoners, maar ook een deel tijdelijke bewoners, die voornamelijk voor de handel een zekere tijd op het eiland verbleven. In de historiografie over de VOC wordt Sri Lanka enigszins verwaarloosd. Dit is betreurenswaardig aangezien het eiland door de aanwezigheid van kaneel, zeer belangrijk was voor de Compagnie en daardoor ook een prominente rol heeft gespeeld in de Nederlandse geschiedenis. Hoewel de studie naar koloniale wetgeving niet nieuw is, is het nog steeds een uitstekende manier om meer te weten te komen over de personen en groepen die te maken kregen met deze wetgeving. Het gaat hier vooral over de Islamitische bewoners van het eiland waar nog weinig over bekend was. Eén van de dingen waar historici wel van op de hoogte waren met betrekking tot deze groep, was hun status als handelaren. Door de moslims niet meer als collectief te benaderen, maar meer als individu heb ik geprobeerd meer te weten te komen over deze personen.

De antropoloog John Comaroff betoogt dat onderzoek naar koloniale wetgeving in twee richtingen in te delen is. Ik heb die tweedeling ook gevolgd in deze thesis. In eerste instantie werd vooral vanuit de ogen van de kolonisators naar het fenomeen gekeken. Op die manier kon de conclusie worden getrokken dat kolonisators wetgeving vooral gebruikte als machtsmiddel, een ‘mode of warfare’, een manier om controle te houden en als politiek middel. Onder invloed van de Verlichting voelden Europeanen het als hun plicht om moderne fenomenen als juridische instanties en wetgeving naar kolonies te brengen. Ook op Sri Lanka kwam onder toezicht van de VOC een koloniaal, juridisch systeem tot stand. Er waren al vormen van Inheems Recht op het eiland, daarnaast waren er nog Portugese invloeden. De Compagniebestuurders merkten al snel dat het Rooms-Hollands Recht niet geschikt was voor een koloniale samenleving. Daarom lieten zij in Batavia de Statuten van Batavia opstellen, die later herzien werden in de vorm van de Nieuwe Statuten van Batavia. Op Sri Lanka ontstond een vorm van rechtspluralisme, zoals ook in andere Europese koloniën werd gezien.

In de praktijk kwam dit juridische systeem onder andere naar voren in de vorm van de plakkaats die de VOC uitvaardigde. Dit onderzoek richt zich op de wetgeving met betrekking tot de moslims op het eiland. De Compagnie wantrouwde deze groep om twee redenen. Ten

eerste waren moslims voornamelijk actief in de handel en vormden zo een gevaarlijke concurrent. Ten tweede was er een groep moslims belangrijk voor het hof van de koningen van Kandy, welk bondgenootschap de VOC als een bedreiging zag. Achterdocht en wantrouwen waren niet vreemd bij het regeren van een kolonie door Europese machten. Vreemdelingen, waaronder de moslims ook vielen, werden daarom op allerlei manieren in de gaten gehouden. Verschillende lagen van de bevolking moesten hier aan mee werken. Moslims, maar ook vreemdelingen, werden op allerlei manieren in hun dagelijkse leven beperkt. Zij mochten niet, of maar beperkt, handelen in producten als kaneel, arecanoot, parels en lijnwaden. Dit moet verstrekkende gevolgen voor de moslims op het eiland hebben gehad, aangezien het overgrote deel van hen actief was in die handel. Maar ook bij het uitoefenen van andere beroepen bestonden er restricties. Daarentegen werden zij op het gebied van religieuze zaken vrijwel met rust gelaten. Discriminatie tegen hele bevolkingsgroepen lag aan de orde van de dag in een koloniale samenleving. Des te opmerkelijker is dat de moslims op Sri Lanka op religieus gebied min of meer met rust werden gelaten.

Een andere manier om koloniale wetgeving te onderzoeken, is door te kijken vanuit de ogen van de gekoloniseerden. Het al dan niet gebruiken van juridische systemen kon hen een stem geven en zo konden ze ook het koloniale rechtssysteem tegen de kolonisator gebruiken. Dit gebeurde enerzijds door deel te nemen aan juridische procedures om op te komen voor hun eigen rechten. Anderzijds werd in sommige gevallen het juridisch systeem juist verworpen en werd zo het gezag van de kolonisator ondermijnd. Onvoldoende kennis van bijvoorbeeld de taal en het Europees Recht maakten het vaak lastig voor de lokale bevolking om volledig te kunnen participeren.

In deze thesis is gekeken hoe moslims juist deelnamen aan het rechtssysteem door hun conflicten met medemoslims of andere bewoners voor de rechtbanken uit te vechten in civiele rechtszaken. In eerste instantie is het een vreemde gewaarwording, dat moslims en andere bewoners gebruik maakten van 'Nederlandse' instituten. Toch werd hier volop gebruik van gemaakt wanneer twee personen een conflict hadden en hier zelf niet uitkwamen. In die zin werd de VOC geaccepteerd als bemiddelaar. Opmerkelijk in de rechtszaken was dat de leeftijd van de procederende partij nooit genoemd werd, dit in tegenstelling tot de leeftijd van getuigen die wel vaak opgeschreven werden. Wanneer de betrokken partij zelf Islamitisch was, waren vrijwel alle getuigen die hij of zij opriep ook Islamitisch. Waarschijnlijk bestond er niet veel contact met personen van andere afkomst, etniciteit of religie, bewees ook het voorbeeld van de tot de Islam bekeerde Sinne Auroeman, die bang was dat hij als moslim niet

meer geaccepteerd zou worden door zijn familie en vrienden die tot de kaste van zilversmeden behoorden. Anderzijds vond ik wel bewijs van een interetnisch huwelijk. Waarschijnlijk waren zulke huwelijken eerder uitzondering dan regel. Beroepen werden zowel bij procederende partijen als bij getuigen wel zo nu en dan genoemd. Omdat de helft van de door mij bestudeerde zaken over handels- en geldconflicten ging, zullen er logischerwijs veel handelaren tussen hebben gezeten. Met zekerheid is dit niet te zeggen, omdat er bijvoorbeeld ook een conflict over een lening speelde tussen een thombohouder en een arts. Andere beroepen die voorbij kwamen waren soldaten en priesters. Het grootste deel van de gedaagden en eisers waren mannen. Opvallend was dat de getuigen die voorbijkwamen allemaal mannen waren, op een enkele Islamitische vrouw na. Nadeera Rupesinghe kwam dit verschijnsel ook al tegen in de door haar onderzochte rechtszaken, die voorkwamen bij de Landraad. Volgens haar werd er waarschijnlijk weinig geloofwaardigheid gehecht aan de getuigenis van vrouwen. Wat wel altijd genoemd werd, was de religie, afkomst of etniciteit van iemand. In het geval van Islamitische betrokkenen werden zij steevast geïdentificeerd als *Moor*. De moslims op Sri Lanka waren voornamelijk handelaren, maar we zien ze in de civiele rechtszaken ook terug als geldverstrekkers, landbezitters en slavenhouders. Daniel Smail betoogde dat emoties vaak de drijfveer waren achter het starten van een procedure tegen een medewoner in Marseille in de Late Middeleeuwen. Dit lijkt op Sri Lanka ook het geval te zijn geweest. In een smaad-en-lasterrechtszaak waren ook duidelijk emoties als eer, wraak en erkenning te herkennen. Het is ook voor te stellen dat vooral in handelsconflicten wraak mee kon spelen door onderlinge concurrentie van de procederende partijen. Vooral in het taalgebruik van sommige partijen klonk een emotionele lading. Ondanks de hoge kosten die een civiel proces voor zowel eiser als gedaagde meebracht, konden emoties zo hoog opgelopen dat men het waard vond om iemand voor het gerecht te slepen.

In deze thesis is gebleken dat het loont voor historici om casestudies van koloniale wetgeving te bestuderen. Ten eerste kan daar uiteindelijk nieuw vergelijkend onderzoek mee worden gedaan naar hoe Europese machten hun wetgeving regelden in de verschillende kolonies. Daarnaast is gebleken dat door dit soort onderzoek nieuwe informatie kan worden gevonden over bevolkingsgroepen uit die kolonies. Zoals onderstreept in deze thesis zijn rechtszaken ideaal om kleine details van het dagelijks leven in zo'n kolonie te achterhalen. Zeker omdat civiele rechtszaken één van de weinige bronnen zijn die ook meningen en handelingen van de ongeletterde, gewone bevolking vertellen. Het onderwerp dat in deze thesis behandeld is, koloniale wetgeving, is uitermate geschikt voor interdisciplinair

onderzoek. Vanuit de geschiedschrijving, antropologie en rechtswetenschappen kunnen weer andere bevindingen worden gedaan. Elke wetenschap hanteert andere vaardigheden en methoden. Op deze manier wordt het verschijnsel op verschillende manieren bekeken en kan er een genuanceerd beeld ontstaan.

Gezien de beperkte omvang van deze thesis konden lang niet alle civiele rechtszaken waarbij moslims waren betrokken, worden bekeken. Er zullen wellicht nog zaken zijn waarbij er Islamitische getuigen werden opgeroepen in conflicten tussen niet-moslims. Voor een completer beeld van de koloniale samenleving op Sri Lanka en alle verschillende bevolkingsgroepen zal het noodzakelijk zijn om alle bewaard gebleven juridische dossiers te bestuderen. Het zou dan interessant zijn om te zien of er bij andere bevolkingsgroepen andere problemen speelden. Daarnaast zou het de moeite waard zijn om civiele zaken uit Batavia te onderzoeken om te zien in hoeverre de opzet van de procedures, onderwerpen en partijen op elkaar leken tijdens de VOC-periode. Sri Lanka stond immers onder toezicht van Batavia. Hielden ze zich op Sri Lanka altijd aan de orders vanuit Batavia of zag haar rechtssysteem er in de praktijk beduidend anders uit dan in Batavia en omstreken?

Bijlage 1: Procederende partijen en getuigen

Zaak	Procederend of getuige	Naam	Leeftijd	Beroep
4221	Procederend, eiser Procederend, gedaagde	Perie Lebbe	nb	nb
		Bapoe Markair	nb	nb
4225- 4227	Procederend, eiser Procederend, gedaagde	Aydroos Lebbe Slema Lebbe	nb	nb
		Zijn grootvaders slaven	nb	nb
4252- 4253	Procederend	Benjamin Gerritsz	nb	Thombohouder/boekhouder
	Procederend	Samie Lebbe	nb	Geneesmeester in slavenhospitaal
	Getuige	Johannes Hopman	47 jaar	nb
	Getuige	Ismael Lebbe	48 jaar	nb
	Getuige	Kasie Lebbe	44 jaar	nb
	Getuige	Salomon Kelaart	23 jaar	nb
	Getuige	?	25 jaar	nb
	Getuige	Segoe Abdul	34 jaar	nb
	Getuige	Oedoeman Pulle	17 jaar	nb
	Getuige	Johannes Kelaart	25 jaar	nb
	Getuige	Jan Luijk	49 jaar	nb
4279- 4281	Procederend, eiser Procederend, gedaagde	Agamadoe Neijna Segoe Lebbe	nb	nb
		Moestawa Lebbe Mira Lebbe Aude Kadir Neina Markair Silla	nb	nb
	Getuige	Saijboe	25 jaar	nb
	Getuige	Segoe Magamadoe Lebbe	27 jaar	nb
	Getuige	Chinne Lebbe Achamadoe Kasien	33 jaar	nb
	Getuige	Chera Modliaar Chega audel Kader	30 jaar	Modliaar
	Getuige	Don Simon	nb	Vidaan
	Getuige	Pulle Casin Lebbe	38 jaar	nb
	Getuige	Sela Marcair Chegoe Mira Lebbe	25 jaar	nb
	Getuige	Slema Lebbe Marcair Moolia Lebbe	30 jaar	nb
	Getuige	Casie Lebbe Meestriaar	44 jaar	nb
	Getuige	Imagoedoe Neina Mira Lebbe	42 jaar	nb
Getuige	Don dia audekasie Lebbe	nb	nb	
4342- 4343	Procederend	Asena Meestrie Mira Poelle Madelewa Markair Aghamadoe	nb	nb
	Procederend	Lebbe	nb	Moorse priester
	Getuige	Jan Alwis	70 jaar	Araatje
	Getuige	Joan Ondatje	45 jaar	Vidaan
	Getuige	Matthijs Silva	55 jaar	nb
	Getuige	Kan Kanige Joan Silva	65 jaar	nb
	Getuige	Abdul Kader	25 jaar	Priester
	Getuige	Kadir Lebbe Samsie Lebbe	60 jaar	nb
	Getuige	Wadekenaar Aboeker	70 jaar	nb

	Getuige	Audekadie Aghamadoe Neijna	70 jaar	nb
	Getuige	Oenewattoene Mamoe Neijna	68 jaar	nb
	Getuige	Magadoen Poelle Aspa Neijna	56 jaar	nb
	Getuige	Mamoena Lebbe Slema Lebbe	40 jaar	nb
	Getuige	Anthonij Fernando Chittij	65 jaar	nb
	Getuige	Koja Fandel Sinne Mira	96 jaar	nb
	Getuige	Oemoeroe Poelle Seka Lebbe	65 jaar	nb
	Getuige	Nijna Blan Kaja	70 jaar	nb
	Getuige	Perie Fambie Ismael Markair	59 jaar	nb
	Getuige	Sleman Poelle Aghamadoe Lebbe	65 jaar	nb
	Getuige	Oemoer Neijna Mira Lebbe	55 jaar	nb
	Getuige	Sinne Lebbe Magoedoen	65 jaar	nb
	Getuige	Aude Kadie Mamoena Lebbe	45 jaar	nb
	Getuige	Markaan Aghamadoe	35 jaar	nb
	Getuige	Oedoeman Lebbe Jeka Lebbe	35 jaar	nb
	Getuige	Saviel Mardappa	33 jaar	Malabaarse tolk
	Getuige	Simon Fernando	38 jaar	nb
	Getuige	Don Philip Jeronimus	45 jaar	Modliaar
	Getuige	Oedoeman Kandoe Meestriaar	51 jaar	Kapitein der mooren
	Getuige	Audekadie Neina	66 jaar	nb
4344	Procederend, eiser Procederend, gedaagde	Ismael Lebbe Sawarie Brito Chitty	nb nb	nb nb
4444	Procederend Procederend	Lebbe Saaijboe Mira Pulle Seesma Lebbe	nb nb	nb soldaat
4448	Procederend, eiser Procederend, gedaagde Getuige	Magedoen Poelle Oemoer Neina Kadir Lebbe Mira Lebbe Agamadoe Lebbe Mamoena Lebbe	nb nb nb	nb nb Hoofd der mooren
4463- 4465	Procederend Procederend Getuige Getuige Getuige Getuige Getuige Getuige Getuige Getuige	Aydroos Lebbe Sinne Lebbe Marcair Moestava Lebbe Kannecapulle Ispoe Lebbe Samsedien Lebbe Assena Lebbe Ille Asie Lebbe Cannekapoelle Seiboe Mira Lebbe Kasien Poelle Agamadoe Lebbe Mira Lebbe Kannekapoelle Magedoen Neina Seka Lebbe Samsie Lebbe Aijdroos Poelle Sadoekoe Lebbe	nb nb 80 jaar 65 jaar 30 jaar 30 jaar 40 jaar 35 jaar 40 jaar	nb nb Moorse priester Moorse priester nb nb nb nb nb
4516	Procederend, eiser Procederend, gedaagde	Samsie Lebbe Odoema Naatja	nb nb	soldaat nb
4517- 4518	Procederend, eiser Procederend, gedaagde Getuige	Sinne Lebbe Marikar Audoe Lebbe Slavin Maimoen en dochter Koentjema Agamadoe Lebbe Sinne Lebbe Markair	nb nb nb 55 jaar	nb nb nb Eerste hoofd der mooren

	Getuige	Sekadi Poelle Mira Lebbe	55 jaar	nb
	Getuige	Samie Lebbe	50 jaar	nb
	Getuige	Oedeaar Madoe Lebbe	54 jaar	nb
	Getuige	Segoe Miera Lebbe Sinne Lebbe	45 jaar	Geneesmeester onder de Compagnie vrije mooren
	Getuige	Koollegodde Oedoema Lebbe Mira Lebbe	63 jaar	nb
4532	Procederend, gedaagde	Barend Nicolaas Degen	nb	Compagniedienaar
	Procederend, eiser	Omoer Poelle Achamadoe Lebbe	nb	Lijnwaadpachter
	Getuige	Audoe Lebbe Sinne Lebbe	38 jaar	nb
	Getuige	Audoe Lebbe Achamadoe Lebbe	27 jaar	nb
4536	Procederend	Sinne Auroeman	16 jaar	nb
	Procederend	Pakkiera/Pakkira	nb	nb
	Getuige	Kandeit Fambie Kasie Lebbe	55 jaar	nb
	Getuige	Maula Kader	30 jaar	nb
	Getuige	Rasemarkan	17 a 18 jaar	nb
4540	Procederend, gedaagde	Oemoer Neina Pulle Agamadoe Lebbe	nb	Lijnwaadpachter
	Procederend, eiser	Carel Lodewijk, baron van Albedijhl	nb	onderkoopman en pakhuismeester
	Getuige	Persie Kaudjie Beramscha	nb	nb
	Getuige	Abraham Pieter Dirkszoon	nb	nb
	Getuige	Fransisco Rodrigo Famba Pulle	nb	nb
	Getuige	Markair Pulle Mira Lebbe	nb	nb

Bronnen- en literatuurlijst

Bronnen:

Nationaal Archief, Den Haag

Toegangsnummer 1.11.06.08

Inventarisnummer 4221

Inventarisnummer 4225

Inventarisnummer 4226

Inventarisnummer 4227

Inventarisnummer 4252

Inventarisnummer 4253

Inventarisnummer 4279

Inventarisnummer 4280

Inventarisnummer 4281

Inventarisnummer 4342

Inventarisnummer 4343

Inventarisnummer 4344

Inventarisnummer 4444

Inventarisnummer 4448

Inventarisnummer 4463

Inventarisnummer 4464

Inventarisnummer 4465

Inventarisnummer 4516

Inventarisnummer 4517

Inventarisnummer 4518

Inventarisnummer 4532

Inventarisnummer 4536

Inventarisnummer 4540

Secundaire literatuur:

Alpers, Edward A., *The Indian Ocean in World History* (New York, 2014)

Benton, Lauren, *Law and Colonial Cultures. Legal Regimes in World History; 1400-1900* (Cambridge, 2002)

Bulten, Lucas Jan, *Making up ethnicities? Identificatie van de Ceylonese bevolking onder het bewind van de Vereenigde Oostindische Compagnie, 1766-1796* (Nijmegen, 2017)

Chijs, J.A. van der, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek, 1602-1811. Negende deel, Nieuwe Statuten van Batavia* (1891)

Comaroff, John L., 'Colonialism, Culture and the Law: A Foreword', *Law and Social Inquiry* 26 (2) 2001, 305-314.

Cooper, Frederick, *Colonialism in Question. Theory, Knowledge, History* (Berkeley, Los Angeles, London, 2005)

Cummins, Stephen and Laura Kounine, 'Introduction: Confronting Conflict in Early Modern Europe', in: Stephen Cummins and Laura Kounine (ed.), *Cultures of Conflict Resolution in Early Modern Europe* (Surrey, 2015) 1-14.

Dewaraja, Lorna, *The Muslims of Sri Lanka. One thousand years of ethnic harmony, 900-1915* (Colombo, 1994)

Gaastra, Femme S., *De geschiedenis van de VOC* (Zutphen, 2007)

Goor, Jurrien van, 'State and Religion under the Dutch in Ceylon, c. 1640-1796', in: Jorge Flores (ed.), *Re-exploring the Links. History and Constructed Histories between Portugal and Sri Lanka* (Wiesbaden, 2007) 211-232.

Gordon, Murray, *Slavery in the Arab World* (New York, 1989)

Haks, Donald, *Huwelijk en gezin in Holland in de 17de en 18de eeuw. Processtukken en moralisten over aspecten van het laat 17de- en 18de-eeuwse gezinsleven* (Assen, 1982)

Hovy, L., *Ceylonees Plakkaatboek. Plakkaten en andere wetten uitgevaardigd door het Nederlandse bestuur op Ceylon, 1638-1796. Deel I en II* (Hilversum, 1991)

Jordan, John, 'Rethinking Disputes and Settlements: How Historians Can Use Legal Anthropology', in: Stephen Cummins and Laura Kounine (ed.), *Cultures of Conflict Resolution in Early Modern Europe* (Surrey, 2015) 17-50.

Kotelawele, D.A., 'The VOC in Sri Lanka 1688-1766: Problems and Policies', in: K.M. de Silva (ed.), *History of Sri Lanka, volume II, from c1500 to c1800* (Nedimala, 1995) 233-280.

Mohan, Vasundhara R., *Identity crisis of Sri Lankan Muslims* (Delhi, 1987)

Nadaraja, T., *The Legal System of Ceylon in its Historical Setting* (Leiden, 1972)

Niemeijer, Hendrik E., *Batavia. Een koloniale samenleving in de zeventiende eeuw* (Amsterdam, 2005)

Raben, Remco, *Batavia and Colombo. The ethnic and spatial order of two colonial cities, 1600-1800* (Leiden, 1996)

Roberts, Simon, 'The Study of Dispute: Antropological Perspectives', in: John Bossy (ed.), *Disputes and Settlements. Law and Human Relations in the West* (Cambridge, 1983)

Rupesinghe, Nadeera, *Negotiating Custom. Colonial Lawmaking in the Galle Landraad* (Leiden, 2016)

Schrikker, Alicia, 'Conflict Resolution, Social Control and Law-Making in Eighteenth Century Dutch Sri Lanka', in: Catia Antunes en Jos Gommans (ed.), *Exploring the Dutch Empire: Agents, Networks and Institutions, 1600-2000* (London, 2015) 227-243.

Schrikker, Alicia, *Dutch and British colonial intervention in Sri Lanka c.1780-1815: Expansion and Reform* (Leiden, 2006)

Silva, C.R. de, 'Sri Lanka in the Early 16th Century: Economic & Social Conditions', in: K.M. de Silva (ed.), *History of Sri Lanka, volume II, from c1500 to c1800* (Nedimala, 1995) 37-60.

Sirks, Boudewijn en Jan Hallebeek, 'Uit het archief van de Raad van Justitie te Colombo: rechtsbedeling in Ceylon in de 18^e eeuw', *Fundamina* 16 (1) 2010, 390-412.

Smail, Daniel Lord, *The Consumption of Justice. Emotions, publicity and legal culture, 1264-1423* (New York, 2003)

Stoler, Ann Laura, 'Reason Aside: Reflections on Enlightenment and Empire', in: Graham Huggan (red.), *The Oxford Handbook of Postcolonial Studies* (Oxford, 2013) 39-66.

Sivasundaram, Sujit, *Islanded. Britain, Sri Lanka, and the Bounds of an Indian Ocean Colony* (Chicago, 2013)

Tammita-Delgoda, Sinharaja, 'The English East India Company and Sri Lanka 1760-1796', in: K.M. de Silva (ed.), *History of Sri Lanka, volume II, from c1500 to c1800* (Nedimala, 1995) 531-552.

Wagenaar, Lodewijk, *Galle, VOC-vestiging in Ceylon. Beschrijving van een koloniale samenleving aan de vooravond van de Singalese opstand tegen het Nederlandse gezag, 1760.* (Amsterdam, 1994)

Wagenaar, Lodewijk, *Kaneel & Olifanten. Sri Lanka en Nederland sinds 1600* (Nijmegen, 2016)

Wamelen, Carla van, *Family life onder de VOC. Een handelscompagnie in huwelijks- en gezinszaken* (Hilversum, 2014)